

Asutawa Kogu

4. istungjärk. **Protokoll nr. 145 (26).**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 29. juunil 1920. a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 86 Asutawa Kogu liiget.

Walitsuse lauas: teedeminister E. Sakk, toitlusminister J. Kriisa, kohtuminister J. Jaakson, rahaminister J. Kukk.

P ä e w a k o r d:

1. Asutawa Kogu nime peale antawate palwete läbiwaatamise komisjoni ettepanek Ewgenia Petruschenko'le ja Eduard Weerman'ile armuandmise ning Priido Annus'ele karistuse kergendamise kohta.

2. Seaduseelnõu Eesti wabariigi 1920. a. wõidulaenu seaduse §§ 3. ja 6. täiendamise kohta — II lugemisel.

3. Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwa-algatamise õiguse seadus — põhiseaduse komisjoni ettepanek.

4. Perekonna seisu seadus — III lugemisel.

5. Seadus tasumaksmise kohta maa-seaduse põhjal wõorandatud maade ja nende päraltolemiste eest — maaseaduse komisjoni ettepanek.

6. Seadus kirjanikkude, kunstnikkude ja teadlaste toetamise kohta — haridus-komisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees A. Rei.

Sekretääri kohal abisekretäär H. Raudsepp.

Koosolek algab kell 5.15 min.

1. Päewakorra Juhataja A. Rei: täiendamine.

Tänase päewakorra täiendamiseks on rhs-te Kornel'i, Nöges'e ja Tats'i poolt sisse tulnud küsimine wälisministrile, mis-sugune on Walga küsimuse lahendamise seisukord? Kodukorra järele peab Asutaw Kogu otsustama, kas see küsimus päewakorda wõtta wõi mitte. Sõnasoo-wijaid selle ettepaneku kohta ei ole, pan-nen sellepärast hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on otsustatud küsimine wastu wõtta. Juhatus teeb ettepaneku küsi-mine arutamisele wõtta siis, kui wälis-

minister Asutawa Kogu koosolekule il-mub. Teisi ettepanekuid ei tehta aruta-mise korra kohta? Panen hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa ena-musega on see ettepanek wastu wõetud. Teisi ettepanekuid päewa-korra muutmise kohta ei ole sisse tulnud.

2. Asutawa Kogu Asutawa Kogu otsus Eduard nime peale antawate palwete Weerman'ile läbiwaatamise armu anda. komisjoni aru-

andja H. Martna: Asutawa Kogu nime peale antawate palwete läbiwaata-mise komisjon arutas 16. juunil Anna Weerman'i palwet tema mehele Eduard Weerman'ile armu anda. Eduard Weer-man on Tallinna-Haapsalu rahukogu ot-suse põhjal 30. oktoobrist 1919. a. kol-meks ja pooleks aastaks wangiroodu mõistetud rööwsalga asutamise eest. As-jaolud on kokkuwõetult järgmised: sep-tembrikuu lõpul 1918. a. olewat kindral-staabi teadeteosakonna ametnik Palm kellegi salalõbumajapidaja Kuusk'iga tut-tawaks saanud. Kuusk on arwamisel ol-nud, et Palm kahtlase minewikuga isik on. Palm'i seletuse järgi, mis ta kohtus ülekuulamisel andis, olewat Kuusk temale ette pannud rööwsalka asutada kellegi metsawahi paljaksriisumiseks. Metsa-wahil pidi, nagu Kuusk kellegi teise kaht-lase isiku Öunapuu käest teada saanud, 2.000 rubla tsaariraha ja kuld- ning hõbe-asju olema. Kuusk oli siis ette pannud teadeteosakonna ametnik Palm'ile salka asutada, kes metsawahi paljaks pidi rööwima. Palm'i seletuse järele olewat Kuusk kokkusaamise Öunapuu juures määranud. Sellest kokkusaamisest wõt-tis muuseas osa ka Weerman, kelle kohta palwekiri on sisse antud. Öunapuu ole-wat ka Palm'ile seletanud, et metsawahil tõesti raha on ja et rööwimise wõiks toime panna. Teised asjaosalised Öuna-puu ja Kuusk seletawad aga, et mitte nemad ei ole ettepanekut teinud teadeteosa-konna ametnikule rööwsalka asutada, waid ametnik ise olewat neile ettepaneku teinud läbiotsimisele minna, kui ta teada olewat saanud, et metsawahi juures tsa-

riraha ja parunite ärapeidetud asju olla. Iseenesest on siin kaunis raske kindlaks teha, kus kohal õieti jutt läbiotsimisest lõpeb ja kus kohal see rööwimisjutt algab. Igatahes peab ütleva, et teadeteosakonna ametnik Palm'i tegewus ja samuti ka teise ametniku Nukk'i teguwiis, keda Palm sinna juurde kutsus, täiesti lubamatu on. Näiteks pidi Nukk sõjariistu muretsema ja läbiotsimisorderi tooma. Sõjariistad pidid salga kätte minema. Weerman, kelle kohta palwe sisse antud, pidi auto muretsema, ja tõepoolest oli tema kellegi autojuhi Watsel'iga kokku rääkinud, mille järele sõit 3. jaanuaril pidi lahti minema. Sõidu eest pidi Watsel 1.000 marka saama. Auto sõitis Baltiski maanteed mööda välja, Telliskivi uulitsa nurgal pidi salk auto peale istuma. Salgaliikmed Kuusk ja Õunapuu said aga enne salapolitsei poolt kinni wõetud, kui nad autosse istuda jõudsid. Samuti said ka kõik teised ühes autojuht Watsel'iga kinni wõetud, enne weel kui nad sõjariistu autole hakkasid panema. Ühe kinniwõetud salgaliikme, Õunapuu, juures leiti laetud rewolwer, pussnuga ja, salapolitseinik Pilow'i tunnistuse järele, korgid hääle muutmise jaoks. Nagu juba tähendasin, etendasid Palm ja Nukk rööwsalga organiseerimises täiesti lubamata osa. Mis eriti Weerman'isse puutub, siis leidis komisjon asja läbi waadates, et tema süü mitte küllalt kindlaks tehtud ei ole. Tõepoolest on teadmata, kas Weerman salga plaani tundis, wõi oli tema kergemeelselt tahtnud salgaga ühes sõita, seda uskudes, et salk tõepoolest läbiotsimisele läheb. Komisjon tuli sellele otsusele peaaesjalikult sellepärast, et kahe isiku Palm'i ja Nukk'i ütelusi mitte usaldada ei wõi. Neil olid omad huwid kaalu peal ja nad tahtsid nähtawasti kõrgendust saada. Igatahes on aktidest näha, et nad mitte erapoolest salga organiseerimise kujunemisel ei olnud. Peale selle on weel aktist näha, et Palm kaelakohtulikule wastutusele on wõetud. Kui kaebealuse kaitsja küsimise ette pani, missugune see asi on, siis jättis Palm wastamata. Komisjon leidis, et Weerman'i süü ei ole mitte kindlaks tehtud, ja paneb sellepärast Asutawale Kogule ette, temale täielikult armu anda.

O. Strandman (töer.): Ma pean ütleva, et minu teadmise järele Asutawa Kogu armuandmise komisjoni aruandja ettekanne mitte täielik ei ole, kui ma siin eksin, siis on see ühe meie tööerakonna

liikme süü, kes mulle selle kohta seletust andis. Meile seletati rühma koosolekul, et komisjonis on selle kohta arwamised lahku läinud, kas Weerman'ile armu anda wõi mitte, ja nimelt olla hääled pooleks läinud. Igatahes on hääled pooleks läinud, ja meie armuandmise komisjon on arwanud, et sellega see ettepanek wastu wõetud on, kuna nende seaduses mitte öeldud ei ole, missugune enamuse peab olema. Wenemaal on wandekohus sisse seatud, ja seal on niisugune kord, et kui hääled pooleks lähewad, siis see küsimus süüaluse kasuks otsustatakse. Komisjon on ka sellepärast selle küsimuse Asutawale Kogule otsustamiseks ette pannud. Ma pean tähendama, et niisugune armuandmise komisjoni otsus iseenesest meie seadusele ei wasta. Armuandmise seaduses, see on nr. 189 all välja kuulutatud „Riigi Teatajas“ 16. detsembril 1919. a., seal on öeldud, et komisjon otsused läbi waatab, ja kui tema neid ei toeta, siis on need otsused tagajärjeta, kui aga komisjon otsuse teeb, armuandmist toetada, siis paneb tema selle otsuse Asutawale Kogule kinnitamiseks ette. Loomulik oleks arwata, et ainult niisugused otsused kinnitamiseks ette pannakse, mis komisjonis enamuse on saanud. Kui meie wõtame aluseks Asutawa Kogu poolt 3. juunil 1919. a. wastuwõetud seaduse punkti, kus on öeldud, et kui hääled lahku lähewad wõi ühepalju hääli on ettepaneku poolt ja ettepaneku wastu, siis pannakse mõlemad komisjoni arwamised Asutawale Kogule ette, ka selles ei ole armuandmise komisjon õieti talitanud. Embkumb, kas oleks pidanud siin armuandmise komisjon selle palwe tagasi lükkama, et ta enamust ei saanud, ja ei oleks üldse Asutawas Kogus arutamisele tulnud, wõi oleks pidanud mõlemad arwamised Asutawale Kogule ette kandma, kas armu anda wõi mitte. Panen tööerakonna rühma nimel ette, see küsimus komisjoni tagasi anda, et tema asjale seadusliku käigu annaks. Isiklikult wõin ma järgmist põhjendada, nagu komisjoni aruandja seletusest selgus, tahetakse siin kohtuotsust muuta. Mis on armuandmise ülesanne? See on see, kui seaduses määratud nuhtlus harilikult mitte sellele süütoele ei wasta. Näiteks juhtumised sõjakohtus, kus mitte alati ei tegutse wilunud kohtunikud, ja kus meie õigusmõistmise seisukohast sellega mitte leppida ei saa. Praegu on meil tegemist juhtumisega, kus süüasi on kahes instantsis järgimööda ette toodud.

Praegu leiab armuandmise komisjoni aruandja, et rahukogu ja kohtupalati otsused mitte õiged ei ole, ja seal on otsusele tulnud, et elawa inimese tunnistus ära kuulata: on süüdistaja kõne ära kuulatud, on kaitsja kõne ära kuulatud ja on pikalt ja laialt nõu peetud. Armuandmise komisjon toob kolmanda instantsi ja hakkab süüdistusi arutama ja leiab, et rahukogu ja kohtupalat ei ole selles asjas mitte õieti mõistnud, ja et meie armuandmise komisjon asja palju teravamini ja palju rohkem tunneb, sellepärast teeb ta ka otsuseks Asutawale Kogule ette panna kohtuotsust ümber muuta ja inimesed wabaks mõista. Pean ütleva, et niisugust armuandmise wiisi mina õigeks ei tunnista. Mina isiklikult ei tahaks kohtunik olla, kelle südametunnistuse peale on pandud inimesi karistusmajasse, wõib olla ka wõlla saata, kui ma tean, et pärast seda tulewad teised, kes asja sugugi läbi kaaluda ei saa ja muudawad ümber. Süüalusel on alati wõimalus kõrgema kohtu poole pöörata, et tema selle asja läbi waataks, kui süüalune tõenduse ette toob, et mitte õieti pole mõistetud. Niisuguse ettepanekuga ei ole kaebealune Weerman mitte kõrgema kohtu poole pööranud ja ma arwan, et see mitte meie Asutawa Kogu ülesande kohane ei ole, kui tema kohtuotsuseid sel wiisil muutma hakkab.

Juhataja A. Rei: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja H. Martna: Ma pean seletama, et see otsusetegemine komisjonis hääletamisele pandi, kõigepealt pandi hääletamisele küsimus, kas kohtuotsust muuta wõi mitte. Hääletamisel läksid hääled pooleks. Kui aga otsustatud oli otsust muuta, siis pandi hääletamisele, kuidas seda otsust muuta. Teisel hääletamisel otsustas komisjon kolme häälega ühe wastu ja ühe erapooletuks jäämisel, kaebealusele armu anda. Wiimast otsust silmas pidades tegi komisjon häälteenamusega otsuseks Eduard Weerman'ile andeks anda. Esimene otsustamine oli küsimuse kohta, kas otsust muuta wõi mitte, seal läksid hääled pooleks, kui aga teine küsimus, kuidas seda muuta, otsustamisele tuli, seal sai ettepanek, Weerman'ile armu anda, enamuse. Nähtawasti hääletas üks komisjoni liige esimesel hääletamisel teisiti, kui teinekord, sinna ei saa mina midagi parata. Arwan, et see otsus on küllalt mõõduandew, et endist otsust muuta.

Mis teisesse härra Strandman'i wäitesse puutub, kahe instantsi kohtuotsust muuta, siis pean ma ütleva, et seda on enne ka tehtud. Kui härra Strandman arwab, et otsus, mis tehtud, juhuslik on ja tahaks, et see mitte ei korduks, siis peaks Asutaw Kogu andma armuandmise palwete läbiwaatamise komisjonile niisuguse juhtnööri, mille järele kahe kohtuinstantsi poolt tehtud otsust muuta ei wõi. Senni pole komisjon mingisuguseid juhtnööre saanud. Komisjoni liikmed teewad oma südametunnistuse järele otsuse, on wõimalik, et komisjoni liikmed eksiwad, kuid arwan, et see otsustamine siin mitte juhuslik pole, waid liikmete arusaamise järele, ja sellepärast toetan ma komisjoni ettepanekut.

Juhataja A. Rei: Sõnasoowijaid ei ole. Rhs. Strandman'i poolt on ettepanek tehtud komisjoni ettepanek komisjoni tagasi anda läbiwaatamiseks ja seadusliku käigu andmiseks. See ettepanek tuleb enne hääletamisele. Kes on selle ettepaneku wastuwõtmise poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastuwõetud.

3. Asutawa Kogu otsus Ewgenia Petruschenko'le armu anda.

Aruandja T. Kalbus: Teise piirikaitse pataljoni sõjawäekohtu poolt on salakaubaewo eest Ewgenia Petruschenko 3 aastaks wangiroodu mõistetud. Kohtuotsusest on näha, et tema on 18 aastat wana ja tema juurest leiti üks nael teed. Nimetatud isik elab Wene piiri peal. Ta tahtis minna tädi juurde, kuid teel konfiskeeriti nael teed ära ja ta ise anti sõjawäljakohtu kätte, kes ta 3 aastaks wangiroodu mõistis. Tema ema pani tunnistuse ette, et see tütarlaps ei ole mitte 18-aastane, nagu kohus oma otsuses nimetas, waid 15-aastane. Neid asjaolusid tähele pannes, et tema läks oma kodust tädi juurde, kes 2 wõi 3 wersta eemal elas, mitte Wene maale, waid meie piiris ikkagi, ja et ta 15-aastane, kõike seda silmas pidades paneb armuandmise palwete läbiwaatamise komisjon ette Ewgenia Petruschenko wabastada karistusest ja kõigist karistuse tagajärgedest.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastuwõetud.

4. Asutawa Kogu otsus Priido Annus'e karistust kergendada. Aruandja **T. Kalbus:** Tallinna Haapsalu rahukogu poolt on Priido Annus salawiinapõletamise

pärast 3 aastaks wangirodu mõistetud. Kommisjon waatas asja läbi ja pöörab Asutawa Kogu poole ettepanekuga karistust kergendada, ja põhjendab seda sellega, et selsamal ajal, kui tema wiina põletas, põletasid ka teised wiina ja mõisteti kõigest 3 kuuks wangi, kuna need, kelle asi rutemini läbi waadati, 3 aastaks wangi mõisteti. Niisugune seadus, mis tekkinud kuritegu kahe mõõdupuuga mõõdab, on õigustundele wastu. Seda silmas pidades leidis komisjon tarwiliku olewat trahwi kergendada ja paneb ette 3 aasta pealt 1 aasta peale üle minna.

Juhataja **A. Rei:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud.

5. Seadus Eesti wabariigi 1920. a. wõidulaenu seaduse §§ 3. ja 6. täiendamise kohta — II lugemisel. Sekretäär **H. Raudsepp** (loeb): Seaduseelnõu Eesti wabariigi 1920. a. wõidulaenu seaduse §§ 3. ja 6. täiendamise kohta.

Juhataja **A. Rei:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduseelnõu pealkiri wastu wõetud.

Sekretäär **H. Raudsepp** (loeb): Asutawa Kogu poolt 19. detsembril 1919. a. wastu wõetud („Riigi Teataja“ nr. 8/9 — 1920. a.) Eesti wabariigi 1920. a. wõidulaenu seaduse §§ 3. ja 6. täiendatakse järgmiste märkustega:

Märkus § 3. juurde:

Wõidud 250.000 kunni 1.000 marka loositakse wälja üksikult, — wõidud 500 ja 100 marka wiiewõidulistest gruppides rahaministri poolt wäljaantud määruste järele.

Märkus § 6. juurde:

Wõidulaenu kustutamine sünnib wiie-seerialistes gruppides rahaministri poolt wäljaantud määruste järgi.

Juhataja **A. Rei:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see seaduse tekst wastu wõetud.

6. Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwa-algatamise õiguse seadus — I lugemisel. Põhiseaduse komisjoni aruandja **A. Anderkopp:** Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwa-algatamise õiguse seadus on Asutawa Kogu põhiseaduse komisjoni poolt wälja töötatud. Panen ette selle seaduseelnõu I lugemisele üle minna.

Enne kui hääletamisele asuda panen ette selles eelnõus, mis Asutawa Kogu liikmetele kätte on jagatud, § 41. juurde pärast esimest astet järgmine lause juurde lisada: „ühte ja sedasama isikut wõib kõigerohkem kolmes ringkonnas kandidaadina üles seada“.

Juhataja **A. Rei:** Komisjoni aruandja poolt on ettepanek tehtud Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwa-algatamise õiguse seaduse I lugemisele asuda. (Hääletatakse.) See ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp:** Eelnõu I lugemise juures peatades peab ütleva, et eelnõu ei sisalda eneses mitte üksi seda eriseadust, mida waremini walimisseaduse nime all tunti, waid ta on ühendanud endaga kaks teist eriseadust, need on rahwahääletamise ja rahwa-algatamise õiguse seadused. Mis puutub walimisõigusesse, mis tähtsam osa kogu selles eelnõus on, siis peab ütleva, et siin õige lahkuminewaid põhimõtteid esile on toodud. On arusaadaw, et need puudused, mis meie Asutawa Kogu walimisseaduses olid, on selle tarwitamise juures juba awalikuks tulnud ja nende peale on tähelpanu juhitud sellekohases komisjonis, kus wäljatöötamisel oli uus walimisseadus, kus taheti sootu teist korda maksma panna. Sellel walimisseadusel, kus maa üheks walimisringkonnaks jäeti, oli kaks halba külge. Esiteks said nimekirjad wäikeste kitsarinnaliste poliitiliste ringkondade poolt kokku seatud, kes rahwast kaugel on, ja selle tõttu ei saa rahwas otsustada, kas need inimesed, kes üles seatud on, ka enamuses wastawad on. Teine halb külge on see, et keskkohast seab kandidaatide nimekirjas ka kandidaatide järjekorra üles. Meie Asutawa Kogu walimistel oli hääletajal wõimalus otsustada selle üle, kas need inimesed, kes seal üles olid seatud, wastawad oma ülesannetele ja suudawad neid põhimõtteid kaitsta wõi mitte. Teiste sõnadega öelda, meie prae-

guse walimisseaduse juures ei saanud walija mitte otsustada selle üle, keda ta walib, waid wõis ainult otsustada selle üle, missuguse erakonna poolehoidja ta on. Põhiseaduse komisjon leidis, et neid kahte halba omadust, mis Asutawa Kogu walimisseaduses on olnud, tuleb tahes wõi tahtmata kõrwaldada, ja walijale ka wabadus tagasi anda selles mõttes, et walija mitte ei saa üksi otsustada selle üle, missuguse erakonna wõi rühma poolehoidja ta on, waid et temal wõimalik oleks otsustada ka selle üle, keda ta walida tahab. Siin on üks põhimõte, mille juures peatama tuli jääda, ja mida ka põhiseaduse komisjon wastu wõttis, see oli see põhimõte, et kui meie walijatele wabaduse tahame tagasi anda, ja nagu seda eelmistest lähtekohtadest näha oli, see tingimata tarwilik pidi olema, et meie pidime looma nimekirjad sel wiisil, et mitte üksi otsustada selle üle, kes nimekirjas on, waid otsustada ka üksikute kandidaatide üle. Siin on mitu wõimalust olemas, mida mööda õieti käia wõib. Meil tuli põhiseaduses tähendatud proportsionaalse walimise wiisi juures seisma jääda. Kuid seda wõib mitmet wiisi ära tähendada. Meil tuleb siin 3 wiisi juures peatama jääda. Kõige esiteks peatame nimekirjade süsteemi juures, mis tõelikult läbiwiidaw ja mis suures ulatuses Serbias läbi wiidud on, nii kui ta kinnitust on leidnud juba 1903. a. ja mis ka meil omas ulatuses maksew oli, kui meie osa wõtsime Asutawa Kogu walimistest Wenemaal, nii ka meie Asutawa Kogu walimistel. Selle süsteemi halwad küljed on iseenesest tuttawad. Teine süsteem on see, et walijale antakse wõimalus ära märkida ühe poliitilise nimekirja piirides neid isikuid, kes tema arust wastuwõetawad wõi mittewastuwõetawad on. See süsteem on läbiwiimise leidnud omal puhul tal kujul Belgias. Sellejuurde on ka meie käesolew eelnõu peatama jäänud. 3. wõimalus on see, et walijal ühe teatawa poliitilise rühma kandidaatide nimekirja poolt hääletades õigus on ka teistes nimekirjades üksikuid kandidaate ära märkida. See süsteem on praegu weel maksmas Saksa osariigis Würtembergis. Esimene süsteem ei olnud mitte wastuwõetaw tema halbade külgede pärast, mis temal Asutawa Kogu walimistel nähtawale tulid. Kolmas süsteem, mis Würtembergis on, kuigi ta läbiwiidaw oleks, ei oleks igitahes mitte riigi struktuurile wastuwõetaw. Tuletan mööda minnes meelde weel

üht uut süsteemi, mis Soomes tarwitusel on, mida omal ajal Maapäewa walimisseaduse wäljatöötamise komisjon aluseks wõttis. Kõiki neid süsteeme kaaludes ei leidnud põhiseaduse komisjon paremat teed, kui peatama jääda Belgia walimiswiisi, see on liikuwate nimekirjade peale. Kuid, nagu meie teame, on Belgia nimekirjades see puudus, et üht inimest wõib liikuma panna. Tekkis küsimus, kas ei saaks seda laiemale pinnale wiia ja walijale wabadust wähe laiendada. Peab ütleva, et Soomes ei ole see walimisseadus mitte neid lootusi ja ootusi täitnud, mida tema peale pandi. Mul ei ole andmeid wiimaste walimiste kohta ette tuua, kuid niipalju kui eelmisest teada, on Soome walimisseadus nii keeruline, et tema tarvitamine õige raske on, ja ainult 1½% walimistest osawõtjaid seda wõimalust tarwitasid. See protsent on liiga wäikene ja annab üldisele walijatekogule wähe wabadust, nii et selle juures peatada pikemalt ei tule. Üht asja ei saa selle Soome walimiswiisi halbade külgedest ikkagi nimetamata jätta, nimelt et selle süsteemi keerulsuse juures soomlased sunnitud olid walijate jaoskonnas iseäralikku näitajat wõi awitajat määrata, kes igale walijale näitama pidi, kuidas hääletada tuli. Arusaadaw, et siinjuures see aitaja ikkagi wäikest agitatsiooni tegi ja nii walimiskäigu peale mõju awaldas, mis erapooletu Riigikogu walimise juures ette tulla ei tohiks. Kõigi nende kaalumiste ja järelemõtlemiste peale tuli komisjon otsusele, et seda põhimõtet, mis omal ajal Maapäewa walimisseaduse komisjon aluseks tahtis wõtta, meie mitte maksuma panna ei saa. Kui meie aga nüüd otsuseks olime teinud, et meil tuleb liikuw nimekiri sisse seada, ja meie selle süsteemi juures peatama jääme, siis tekkis tahes wõi tahtmata küsimus üles, kas jääb meil maa üheks wõi mitmeks walimisringkonnaks. Komisjon jäi lõpulikult peatama seisukohale, et meil oleks kõige soowitawam ära märkida meie praegusi iseseiswaid administratiiw üksusi walimisringkondadeks, kuna üksik linn, nagu näiteks Tallinn, mis iseenesest ringkonna liiga suureks teeks, wõiks iseseiswa ringkonna moodustada. Toodi ette näiteks, et Petseri maakond meie poliitikategelastele niisama tundmata on, kui meie riiklik instruksioon neile. Nii ei ole seal soowitaw iseseiswat walimisringkonda luua, waid oleks otstarbekohane mõne teise maakonnaga ühte liita,

arwati, et seda kõige parem on Wõru maakonnaga teha. Teisest küljest on meil Walga maakond tegelikult niivõrd väikene, et mitmel puhul jutt on olnud Walga maakonna ühendamise ühe wõi teise maakonna külge, nii et ka seal ei tuleks iseseiswat walimisringkonda luua. Nii et komisjon otsustas Walga maakonna liita selle Wõru-Petseri ringkonna külge. Nii oleks meil siis 10 walimisringkonda. Kui meie arwesse wõtame, et meil 100 inimest Riigikogusse walida tuleb, siis saaksime meie keskmiselt 10 saadikut igast ringkonnast. Kui nii arwata, et rohkem inimesi ühes ringkonnas kandideerimas on, siis oleks ka kõige suurema ringkonna inimestel wõimalik 5—6 inimese poolt hääletada, kes läbi läheksid. Kui meie walimisringkonnad liiga väikesteks rõhume, siis on paratamatu, et palju hääli kaduma läheb. Komisjon leidis siin sarnase wäljapääsetee, et ta andis igale kandidaadile ülesseadmise wõimaluse igas walimisringkonnas. Ühes sellega ei jagata saadikute kohti kandidaatide nimekirjale hääle arwu seisukohast wälja minnes walimisringkonnas, waid antakse wõimalus kõigile poliitilistele ringkondadele, kes üht ja neidsamu põhimõtteid taga ajawad, ühineda üle maa ühiseks kandidaatide nimekirjaks, kus kõik hääled, mis nimekirjale antud, kokku arwatakse ja sel mõõdul katsutakse ära jaotada, kuidas nad nimekirjadega ühenduses on. Sel teel ei lähe ringkondades hääli kaduma, waid kõik hääled, mis üks poliitiline rühmitus üle maa antud häälest saanud, jagatakse üle maa kandidaatide peale ära. Teine järg sellest protseduurist on wäljaarwamine, kui palju iga nimekiri iseseiswana kohti saab. Selle tõttu on täielik wõimalus jääda selle proportsiooni alusele, mida tingimata tuli läbi wiia sarnase parandusega, et ringkonna ülejääk mitte kaduma ei läheks. Eriti saadikute kohtade wäljarwamise küsimuses ei saa tähendamata jätta ühte põhimõtet. See on küsimus, mis teel üldse sünnib teatud kohtade määramine teatud walimisringkondade järele. Meie wabariigi põhiseaduses on wastu wõetud Riigikogusse 100 liiget, siis kui palju kohti iga walimisringkond omale saaks. Tegelikult see nii kergesti wõimalik ei ole läbi wiia, sellepärast et sarnasel juhtumisel, kui walijaid wõi elanikke ümber paigutatakse, walimise tagajärjed õiged ei ole. Komisjon leidis, et see põhimõte iseenesest meil mitte wastu wõetaw ei ole. Teise tähtsama põhi-

mõtte juures seisatades, mida senniajani on weel wõimalik olnud tegelikult proowida, ja mida uus Saksamaa walimisseadus omaks on tunnistanud, on see, et iga walimisringkond ja kandidaatide nimekiri saab niipalju saadikute kohti, kuipalju hääli tema poolt ära antud. Selle põhimõtte wastu wõidakse waielda. Komisjon aga leidis, et ainult nendel inimestel õigus on riigisaatuse üle otsustawat sõna anda, kes tegelikult sõnaõigust tarwitawad. Kes ei ole oma õigust tarwitawad, see ei ole ka tahtnud riigi saatuse kohta oma sõna öelda ja loomulikult ei saa neid ka arwesse wõtta. Sellest põhimõttest wälja minnes, et hääle arwu, kes riigi saatusest on tahtnud osa wõtta ja walimistele on ilmunud, kandidaatide arwu aluseks wõttes, et iga kandidaatide nimekiri saab niipalju kohti, kuipalju tema poolt hääli ära on antud. Need on põhimõtted, millega seltsib käsikäes teine põhimõte, millega sünnib üldse sarnane äramääramine. Meie sennine Asutawa Kogu walimisseadus oli ette näinud walijate nimekirjad, mille kokkuseadmist igakord tuli uuendada. Kui teda nüüd uue walimiste korra juures igakord uuesti kokku seada, oleks see wäga tülitaw. Sellega käsikäes on läbi wiidud rahwaalgatus, millega meil alati wõimalus on oma nõudmisi sisse anda. Hääletamine wõib ka siis, kui walimised mitte oodata ei ole, kahe walimiste wahel ette wõetud saada ja igal sarnasel juhtumisel eriti uusi nimekirju kokku seada ei ole tarwis, kui peetakse alalised nimekirjad. Komisjon jäi ka alaliste nimekirjade kokkuseadmise põhimõtte juurde seisma, mis ka suuremas osas Euroopa riikides maksma on pandud. Õieti pean ütleva, need on üldised põhimõtted, mis arutusel silmas pidada tulewad, ja sealjuures ei saa tähele panemata jätta üksikuid asju, millest mitte mööda ei pääse ja mis tingimata lähemalt käsitada tulewad. Üks nendest oli see, kas wõimalust anda üksikutele ühiskondlikkudele tegelastele kandideerida ühes ja sellessamas ringkonnas mitmes nimekirjas, wõi lubada ainult ühes. Komisjon leidis, et kui meie sarnasest ühiskondlikust elust wälja oleme saanud, et ühiskondlikus elus mitte erapooletu ei saa olla, nagu mõni ajaleht seda deklareerib ja selle kõrwal täielikku erakonnapoliitikat ajab, ja et erapooletu üldse olla ei saa, siis oli kartus, et wõimalik on selsamal isikul, kes mitmes nimekirjas, ka mitteerapooletut poliitikat ajada. Asu-

tawa Kogu walimisseaduses oli teine põhimõte maksew, kuid oli ka juhtumine, kus üks isik kahes erakonnas kandideeris, see oli isand Rahamägi. See ei tohiks põhimõtteks olla, waid tuleks tingimata asi nii wõtta, nagu ta eelnõus fikseerimist on leidnud. Teise põhimõttega tekkis küsimus üles, kuidas on kandidaatidega, keda seatakse nimekirja mitmes walimisringkonnas. On olemas erakondi, ja see on loomulik, et neil on üldiselt tuntud paremaid jõude, keda meelitamiseks wälja pannakse ja sellepärast tahes wõi tahtmata otsustama peab, kas wõimalust anda, et üks inimene mitmes walimisringkonnas kandideerida wõib. Komisjon leidis, et selleks takistusi olla ei wõiks, kuid ühes sellega kõigis ringkondades kandideerida soowitaw ei ole, ja see laiaulatuslik walijate ninapidiwedamine oleks, kui nüüd inimene mitmes kohas ennast üles seab, ja tuldi otsusele, et kandideerida wõib mitte rohkem, kui kolmes ringkonnas. Nagu ma esiteks tähendasin, on see wälja jäänud, mida ma § 41. juures palusin üles wõtta. Need on üksikud põhimõtted, mille juures ma peatasin, üksikasjalikumalt peatame meie eelnõu juures muidugi II lugemisel, nõnda et ma nüüd Asutawa Kogu liikmete tähelpanu kauemini sellega kõita ei taha. Üht asja tahan aga weel tähendada: käsikäes walimisseaduse eelnõuga on ka juba arutusele wõetud walimisseaduse maksmapanemise määrus, mida lähemal ajal loodetakse Asutawale Kogule ära anda, et walimisseaduse maksmapanemine ka peagi wõimaldatud saaks.

A. Oinas (sd.): Komisjoni aruandja peatas pikemalt otsuste juures, mis põhiseaduse komisjon selle seaduseelnõu juures teinud. Mina pean aga seda juurde lisama, et mitte kõik need otsused ei ole ühel häälel wastu wõetud. Suuremaks lahkumiseks oli walimisringkondade küsimus. See seadus, lahku minnes Asutawa Kogu walimisseadusest, jaotab terve maa 10 walimisringkonda. Igas ringkonnas seatakse üles eraldi kandidaatide nimekirjad. Esialgu oli walimisringkondi koguni 12 ette nähtud, pärast sai neid wähendatud 10 peale. Kuid ka selle wäiksema arwuga ei olnud meie rühma esitajad päri. Meie leidsime, et mõtet ei ole jälgida suurriike, kus 10-ned miljonid elanikke. Saksamaal on näiteks üle 60 miljoni elaniku ja 36 walimisringkonda. Sellejuures peame arwesse wõtma, et Saksamaa paljudesse osariikidesse on jaota-

tud ja osariigid moodustawad kas ühe walimisringkonna, wõi 2 wõi 3 walimisringkonda, selle järele, kui suur osariik on. Iga walimisringkonna kohta tuleb keskmiselt 1½ kunni 2 miljonit elanikke. Meil aga, kus kogu riigis elanikke natukene üle miljoni on, ei ole mõtet enese maad 10. walimisringkonnaks jagada. (Paremalt poolt: Aga miks mitte?) Sellepärast esiteks, et ta walimiste toimetamist raskendab ja teiseks, et ta walijate tähelpanu juhib tähtsama pealt kõrwalisema peale ja killustab walimiswõitlust. Tema wõib alandada ka tulewase seadusandliku kogu tasapinda. Ma peatan kõigepealt wiimase mõtte juures. Meie Asutawas Kogus ei ole rahwaesitajateks mitte teatawad isikud — rahwaesitajad, siin ei istu mitte „Jaani, Mihkli poeg“, ega „Mart, Jaani poeg“, waid siin on esitatud poliitilised rühmad. Kõigis tähtsamates poliitilistes küsimustes on rühmad hääletanud ühtlaselt, moodustanud hääletamisel teatawa üksuse. Sama nähtus saab ka korduma tulewases seadusandlikus asutuses, sest teisiti ei ole seadusandlikud asutused mitte töötanud. Mõõduandwad ei ole siis selles kogus lõpulikult mitte üksikud isikud, waid rühmad. Nõnda ei tõuse üles walimisajal eestkätt mitte isikute küsimus, waid rühmade küsimus. Iga rühm, kui niisugune, on poliitilise elu kandwaks jõuks. Walija, hääletades, ei hääleta mitte „Jaani, Mihkli poja“, wõi „Mart, Jaani poja“ poolt, waid ta hääletab peajasjalikult teatawa rühma poolt. See on kõigiti soowitaw, et wahet tehakse rühmade ja isikute wahel. Muidugi paneb iga rühm oma wäljapaistwamad jõud nimekirja etteotsa. Kuid mitte need üksikud isikud ei moodusta üksi rühma, waid rühma moodustab ikkagi hulk. (Wahel h ü ü d e d p a r e m a l t p o o l t, o s a l t k a k e s k e l t.) Kui nüüd tahetakse, et walija teatawas walimisringkonnas saaks teatuid üksikuid isikuid walida, ja sellega tahetakse tähelpanu rohkem juhtida nende üksikute isikute peale, siis on see eksiwõte, poliitilise wõitluse tumestamine, sest poliitilise elu kandjaks saab ikkagi olema rühm. Iga rühm, kui ta tahab elujõuline olla, peab selle eest hoolt kandma, et tema eesotsas oleksid wastawad jõud, see on juba tema enese eluhuwi, et ta oma kandwamad isikud ette lükkab. Kui nüüd maa saab jaotatud wäikestesse ringkondadesse, kus igaühes erinimekirjad üles tulewad seada, siis on karta, et eelpinnale ei jää mitte

kogu rühma tegewus, waid mõni kohaliku kuulsusega isik, mida paremalt poolt püütakse nähtawasti kätte saada. Kõigist muudest soowimata asjaoludest rääkimata ei arenda see kõigepealt mitte poliitilist elu. Edasi ei too väikeste ringkondade sisseseadmine isikuseisukohal olevatele soowitawat kasu, sest lõppudelõpuks seawad ju erakonnad ikkagi kandidaatide nimekirjad kokku. Igal suuremal erakonnal on igas maakonnalinnas oma maakonna komitee, mis keskkomitee näpunäidete järele walimisasju saab toimetama. Kandidaatide nimekirja kinnitab lõpulikult erakonna kongress wõi konwerents. Nõnda tuleb wiimaks ikkagi esile erakond, kuigi tagaukse kaudu. Lõppudelõpuks wälja tuleb ikkagi rühma poliitika, otsustawad ikkagi erakonnad, kuid juhtumisel, kui palju väikseid walimisringkondi, on wiimased ainult raskendawateks tõketeks ees. Meie ettepaneku järele tuleks maa jaotada 3 walimisringkonda, mis walimiste toimetamist märksa kergendaks. Siin antakse aga 10 ringkonnaga walijale mingisugune petlik illusioon oma äranägemise järele isikuid walida, kuna aga nende taga ikkagi poliitiline partei seisab. Ka raskendab niisugusel juhtumisel kandidaatide nimekirjade kokkuseadmist see, et siis igas ringkonnas esile tulewad kohalikud huwid, kolgaisamaalised tegelased. Minu arwates ei ole ka see motiiv, et 10 walimisringkonna korral enam esitatud saawad, mitte mõõduandew. Mõngi seadusandliku koja olemisel ei tarwitse mitte, et kohalikud huwid teda kannaksid, sest et kohalikude huwide esitamise jaoks on omawalitsuse asutused olemas, mis meil demokraatlikkudel alustel töötawad ja täielikult oma huwisid kaitsta saawad. Seadusandmise ja riigi walitsemise aluseks peab ikkagi üleriiklik huwi olema. Ei ole tarwidust seadusandlikku koda kohalikkude huwide kandjaks teha, kui sel teel edasi minna, siis muutuwad meie seadusandliku asutuse walimised laiendatud wallawalimisteks, mis kuidagiwiisi soowitaw ei ole. Kõike seda kokku wõttes ei leidnud meie parteiesitajad komisjonis mitte wõimaliku olewat 10 walimisringkonna poolt olla, waid panid ette riiki jagada 3 walimisringkonnaks, silmas pidades seda, et meil on 3 erimaa-ala, millele oleks teataw mõte iseseiswaid nimekirju kokku seada. Meil on Saaremaa, seal tuntud tegelastega, ja on arusaadaw, et saartel oleks õigus oma nimekirjadega

esineda. (Wahelhüüe: Kas Hiiu ka?) Hiiu on kõrwaline ja wäikene üksus. Edasi on meil lahus elanud Põhja- ja Lõuna-Eestimaa. Ma ei hakka wiimast jaotust mitte pikemalt põhjendama ega sellejuures peatama, tähendan ainult, et on tõesti olemas teatawad poliitilised keskendused mõlemas raioonis, ühel pool on eesotsas Tallinn, teisel pool Tartu ja oleks teataw mõte siis mannermaalist osa jagada kahte ringkonda, kuid pole mõtet seda jaotada 10 ringkonda, kus üks ringkond on, nagu Järwamaa, 50.000 elanikuga.

K. Wirma (sd.): Minu parteiseltsimees Oinas puudutas ringkondade küsimusi ja mina oma poolt ainult täiendan seda, oma arwamist siia juurde öeldes, et see 10 ringkonda jaotamine on minu arwates katse. Harilikult oleme meie, sotsid, ikka need, keda katsetegijateks sõimatakse, pidage siis tulewikus mees, et seda katset mitte meie ei algatanud. Mina ei taha aga sellest praegu kõneleda, ega selle juures peatada. (K. Päts, maal.: Riigi asutamine on ka katse!) Hea küll, sellest räägime aasta wõi paari pärast. Mina juhin tähelpanu selle peale, et § 1. on 10 ringkonda tehtud, aga § 2. räägitakse, et kaitsewäeosade jaoskonnad määrab kindlaks § 12. ettenähtud wäeosäülem, ja § 12. räägitakse, kuidas need jaoskonnad kujunewad, aga mitte kuskil pole nähtud ette, kellele meie kaitsewäelased wõiwad hääli anda. Peab arwama, et nemad, kui neil need walimisjaoskonnad on, siis nad peawad ka sellesama ringkonna nimekirjale hääled andma, kus nad asuwad, wähemalt selles seaduses ei ole seda näha, ja peab seda wist nii arwama, et selles ringkonnas, kus juhtub teatud wäeosad olema, ta ka hääle sealse ringkonna nimekirjale peab andma. Minu arwates ei oleks niisugune wiis sugugi õiglane meie rahwawäelaste ja kaitsewäelaste wastu, sellepärast, et nad on juhuslikult sattunud oma kodukohast eemale ja neil peaks õigus olema anda hääled nendele walitawatele, kes seal nimekirjas on, kust nad pärit on. (K. Päts, maal.: See käib härra Oinase wastu!) Seda ma ei tea, kas käib, seda hinnake ise, mina arwan, kui kaitsewäe walimisringkond näiteks Pärnus on ja seal on hulk inimesi, kes Tallinnast wõi Tartust pärit, siis ei peaks mitte keelatud olema, et nemad oma hääle annawad nendele nimekirjadele, mis on Tartus, Tallinnas, wõi mujal üles

seatud, nimelt neil kohtadel, kus nende kodu on. (K. Päts, maal.: Teie tunnistate põhimõttelikult nimekirjad vastu võeta waks?) Misugused nimekirjad? Lugu on järgmine, et meil on ju teada, ega meie kotis ei ela, et on kongressid ära peetud ja on 10 walimisringkonda teatawa õnnistuse saanud, nii et ei maksa rääkida meil oma 3 ringkonnast, sest kui meie seda ette panemegi, ei panda seda tähelegi. (N a e r.) Aga kuigi on 3 ringkonda, ja kui keegi rahwawäelane Saaremaalt pärit on, kaitsewäe- wõi rahwawäeosa aga Narwa juures asub, siis see küsimine on samasugune, et kas tema wõib Saaremaa nimekirjale oma hääle anda, kui tema Narwas on. Ma arwan, et sarnast kitsendust meie oma rahwawäelastele teha ei wõi, ja sellest seisukohast wälja minnes arwan mina, et komisjon peaks esimese ja teise lugemise wahel seda seisukohta kaaluma ja seaduses peaks olema see wõimalus ette nähtud, et kõik, kes on kuidagi teises ringkonnas, saaksid walimistel hääle anda neile nimekirjadele, kust nad pärit on; selle seaduse järele seda teha wõimalik pole, mille peale ma tähelepanu tahaksin juhtida. Teine asi, millest ma kõneleksin, oleks § 20. Siin räägitakse nimekirjade wäljapanemise seisukohast, et nimekirjad rewideeritakse ja pannakse wallawalitsuse wõi wastawa wäeosa staabi ruumis wälja üldiseks järelwaatamiseks, kus nad kunni järgmiste paranduste ja täienduste tähtaja alguseni püsiwad. Ma tahaksin teada, kas sõjawäelaste arwamist on küsitud selles asjas. Kui meie wäeosadele nimekirjad on kättesaadawad sedamoodi, kas on see siis hästi talitatud ja kas on see kõige parem wiis, wõi peaks seda ikkagi teistmoodi tegema. Ma juhin tähelepanu selle peale ja soowitaksin, et põhiseaduse komisjon selles asjas sõjameeste arwamist küsiks. Ja ma arwan, et kui need nimekirjad kõik niimoodi soowitakse wälja panna, nagu meie siin Tallinnas walimisjaoskondades näeme, ja kui need nimekirjad kõik linnawalitsuse ruumis peaksid ülewal olema, siis jätkuks neid terwe raekoja seinad täis, sellepärast et igas Tallinna jaoskonnas olid terwed toaseinad wäljapanud nimekirju täis, nii et seinad peale wäljapanemiseks enam ruumi ei olnud, siis kujutan ma ette järgmist asja: ei pruugi seinad peal olla, waid tehakse niisugune nimekiri, nagu see paberiwihk siin minu käes, ja igaüks wõib siis seda lehitsema tulla; kuid nii-

sugune lehitsemise wiis oleks raske, ja seda ei teeks keegi. Sellest seisukohast wälja minnes saan ma aru, et nimekirjade läbiwaatamine wõib sündida iga poolaasta tagant, kuid kui kuskil büroos niisugune nimekiri kokkuõmmeldud kaante wahel oleks, siis ei käiks keegi seda nimekirja üldse waatamas. Kõige otstarbekohasem oleks see korraldus, mis meil oli, et walimiste eel teatud päewade jooksul, ütleme 1 nädal wõi 10 päewa wõiksid inimesed neid nimekirju läbi waatamas käia. See oleks inimestele suureks kergenduseks ja nad wõiksid ilma lehitsemata nende juurde pääseda. Need on 2 asja, mille peale tahtsin tähelepanu juhtida ja ma arwan, et põhiseaduse komisjon wast I ja II lugemise wahel neid põhjalikult läbi arutab.

Aruandja A. Anderkopp: On mitu korda soowi awaldatud mitte ilmaasjata aega wiita, kuid siin katsutakse ikka vastu waielda. Minul ei ole isiklikult midagi selle vastu ja ma wõin ka kohe wastata.

Mis härra Oinas'e seletusse puutub, nagu oleksime meie katsunud suurriike kopeerida, kuna meie sealjuures isegi kaks korda vähemad oleme kui Saksa osariigid, siis minu arwates ei räägi see wäide mitte midagi. Ega meie siis sellepärast oma Riigikogusse ei wali nii vähe inimesi, et nendega sugugi rehkendada ei tule. Meie walime proportsionaalsel alusel saadikute arwu. Kui nüüd teie kawatsuse järgi tuleks walida, siis jääks Lõuna-Eestile 50 kohta, mis mõte sellel siis oleks? Kuid ma kordan weel, et küsimus ei seisa mitte selles, kuipalju kuskil elanikke on, waid selles, et walimisringkonnas nende saadikute arw, keda walida tuleb, liig suur on. Belgias walimisringkond kõigub 3—6 saadikuni, kuna aga suurtes linnades suurem arw on. Igatähes mõõduandew on saadikute kohtade arw, mis teatud ringkonna peal on. Mis nüüd sellesse puutub, et ringkondades walimine alandab saadikuid, siis ei saa see wäide ka mitte õige olla. Kui arwatakse, et komisjon oma tahtmist mitte õieti awaldada ei oska, ütleme siis, et Riigikogu kokkuseade määrab ära keskkomitee kongress, kes ka nimekirja kokku seab.

Kolmandaks tõi härra Oinas ette, et kogu poliitilist elu kannawad rühmad ja mitte inimesed. Minu arwates on see abstraktsioon. On abstraktsioonrühmad

olemas, kus inimesed suudawad midagi teha ja lubatagu walijatel selle üle otsustada. Ma arwan, et seal ikkagi oludega tegemist on, ja et reaaloludes ikkagi tegemist on inimestega, ja mitte ainult rühmodega. Sellega wõib ka nõus olla, wõi mitte, ma ei loo abstraktsioone, waid ma kujutan endale tegelikult elu ette.

Neljandaks tõi härra Oinas weel ette seda, et nimekirjad seatakse kokku erakondade poolt, aga nüüd tahetakse seda õigust inimestele anda. Kuid küsimus ei seisa selles mitte, kes nimekirja* kokku seab, waid selles, kuidas walida saab, kuidas wabadus oleks walida. Sellest on just küsimus, ja miks siis arwatakse, et erakonnad ei sea nimekirju kokku, kuid selle üle wõib üht- wõi teistwiisi rääkida, siis tuleb ikkagi nii wälja, et erakonnad selle ühtlasi kokku seawad. Wiidendaks arwasite teie, et kohalikud huwid ei esine. Kui näiteks tuleb kuskilt maakonnast, nagu Hiiumaalt, teatud partei ja paneb oma nimekirja üles, kus üksainus inimene läbi on läinud, siis oleks see ikkagi teatud ringkonna inimeste ette pandud.

Mis nüüd isand Wirma ütlesse puutub §§ 1. ja 2. kohta, et ei ole seda ette nähtud, et sõjawäelased hääletama peawad, siis on see igatahes halwasti loetud, ja ma seletan kohe ära, kuidas lugeda tuleb. On öeldud, et inimene hääletab jaoskonna nimekirja järele, siis wõib hääletada ainult oma ringkonnas oma kandidaadi nimekirja poolt. Mina arwan igatahes, et olete halwasti lugenud.

Mis nüüd puutub § 20-dasse, ja nimelt nimekirjade wäljapanemisse, et niisugusel korral ei saa sõjawäelased mitte walima, siis pean ma sedasama kordama, mis härra Päts ütles, et härra Wirma tahab kohalikud huwid maksma panna, kuna isand Oinas rühma nimel põhimõttelikke arutusi teeb. Mina, kui komisjoni aruandja, ei saa selle üle mitte waielda, kuid tegelikult pean ütleva, et sõjawäelased wõiwad walida nende nimekirjade järgi. Meil oli Asutawa Kogu walimistel 10 nimekirja ühes walimisringkonnas, ja nüüd tuleb 10 walimisringkonda, igas ringkonnas 10 nimekirja, see on 100 nimekirja.

Mis nüüd sellesse puutub, et wõib olla, et see sõjaliselt väga kardetaw on, siis mina seda igatahes ei karda, sest meil on rahuajal ette nähtud, et sõjaajal erakorralised määrused maksma pannakse ja meil ei ole tarwis karta rahuajal staabi ruumides kirjade wäljapanemist. Et nii-

suguseid nimekirju wõib ära tarwitada, ma ei karda, nad ei pruugi sarnases ruumis wälja pandud saada, kuhu iga kuritahtlik isik sisse pääseb, nad wõiwad ju niisuguses ruumis üles pandud saada, kuhu sisse ei pääse, see on väga võimalik, ja on ju igas riigis nii.

Mis kolmandasse küsimusse puutub, mis härra Wirma ette tõi, et võimalik oleks nimekirju hääletamise jaoskonda üle wiia 10 päewa enne walimist, siis ei anna eelnõu selleks mingisugust prakti- list wajadust.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud rahwasaadikud! Sel korral ei kõnele mina mitte rühma nimel, ei kõnele ka mitte walitsuse esitajana, sel korral tahtsin ma sõna wõtta ainult isiklikult. Ma pean tunnistama, et minul läbirääkimistest, mis selle walimisseaduse lõpuliku kujunemise juures igas rühmas mõõduandwad on olnud, võimalik ei olnud osa wõtta. Ometi tahaksin ma just ringkondade küsimuse kohta oma seisukohta awaldada. Siin on ju kahtlemata mitmed huwid wastamisi, see ei olnud mitte põhjendamata, kui ühe walimisringkonna wastu sellest seisukohast räägiti, et siis teatawa partei keskjuhatus üliwõim ennast ülearu ilmutada saab. Tsentraliseeritud wõi keskkoondataud erakonnad wõiwad rahwasaadikute walimise kohta oma keskkorralduste abil otsustawat mõju awaldada, nõnda et seal õieti ainult erakondade juhatus ennast maksma saab panna, kuna kodanikkude elaw huwi ja osawõtmine rohkem wäärt peab olema. See ei ole wististi mitte soowitaw, kui selle peale mõelda, et meie oma rahwaesitusega peaksime sinna poole püüdma, et seal kodanikud kõige hingega ühes töötaksid, alalises ühenduses peaksid olema, et parlamendi tööd wiljakamaks muuta. On kahtlemata õige, et üheainsa ühise ringkonna tõttu on walijatel see raskendatud selle poolest, et nimekirjade liikumist ometi ei saa läbi wiia, nagu see siin ette nähtud, kuigi põhimõttelikult liikuwate nimekirjade poole hoitakse, sest siin saab praeguse kawatsuse järgi ikka ainult ühte edasipoole nihutada; sellepärast wõib sellest püüdest aru saada, kui walimisringkondi rohkem katsutakse luua, ja nende piirkonnad wäiksemaks tõmmata, et siis kodanikud juba oma huwide ja tahtmiste kohaselt saaksid walida, nii nagu see nende meelest kõige õigem on. Ometi on siin väga palju kaalu peal, enne kui meie

lõpulikult peaksime terwe 10 ringkonda looma, kus meie peaksime oma esitajate waiikut läbi wiima just kohalikkuse tähe alla. Kõigepealt tunnistame oma kogemuste järgi Maanõukogus, kui ka Asutawas Kogus, et meil mitte kerge ei ole oma liikmete wäheste arwu peale waadates, oma seadusandlikke ülesandeid täita tarwiliku edukusega. Kus on parlamendis hulk liikmeid koos, seal on komisjonide walimiste juures kerge tarwilikke isikuid leida ühe kui teise ülesande jaoks, aga kus komisjonide hulk wäikses parlamendis ka wõrdlemisi suur on ja wäljawalik piiratud, siis on igal liikmel sagedasti mitmetseltsi ülesandeid, seal on siis ometi parlamendi töowiljakuse seisukohalt ülitähtis, et esimeses rinnas silmas peetakse parlamendi töö nõudeid. Seal, kus katsutakse teisi huwisid ettepoole nihutada, kannatab kõigepealt just meie otsekohene ülesanne, mis parlamendil on — seadusandluse wiljakus ja edu, kuigi tema kwalifikatsiooni poolest hea. Seal tuleb küsida, kas on wõimalik kohalikke huwisid esimesse rinda wiia ja tagatise muretseda selleks, et kohalikkude tege- laste läbiwiimisel parlamenditöö selle all ei kannataks. Et nüüd esitajad, kes koha- peal soowitawad, kes kohalikkude hu- wide seisukohalt kõige kohasemad on, suudaksid nüüd parlamendis saja liikme juures luua kõiki neid mitmesuguseid sea- dusandlikke erandid, nagu meil komis- jonid nõuawad, et nad rutulsuse ja põhja- likkuse nõudeid rahuldaksid, ma arwan, siis jääks parlament kaunis teguwõime- tuks, kui esimeses rinnas esitatud oleksid just kohalikud huwid, kui mehed igaüks ainult oma maakonna ja linna nimel asja teaksid walgustada, üldiselt aga ometi mitte seda toetust ja kandmist ei jõuaks anda, mis meie üldistele riiklikkudele hu- widele wastaks. Muidugi peab tunnistama, et meil esialgu, kus meil nüüd poliitiline elu alles arenemas on, ja kus meie organi- satsioonid oma nooruslikkuses oma hu- wisid kõige järjekindlusega läbi wiivad, nii on kujunenud, et erakonnad keskkom- iteedes wahest liig dogmaatilised on, et seal nõutakse kanget partei distsipliini, et seal teatawad hüüdsõnad nagu sakra- mendiks on, mille wastu keegi midagi ei saa öelda. Ärme salgame, et just nüüd sotsialistlikud erakonnad, kus hüüdsõnu kõige kindlamini fikseeritakse, kahtle- mata on püüdnud rõhuwat ülewõimu keskkohalt üksikute maakohtade ja nende esitajate peale awaldada; kus muidu ka

nooruslik doktrinäärsus kangesti õitseb, et meie nüüd esimesel ajal tõesti selle all nagu kannataksime. (Hüüe pahemalt poolt: Täitsa õige!) Aga ega meie walimisseadus ei käi ainult esimeste aastate peale, waid meie peame ometi silmas pidama, et kui meie siin walimis- korra loome, et seda tuleb muidugi edas- pidi muuta, aga meie katsume algusest õigeid sihtjooni tabada, et ses jones siis järjest täiendada wõiks. Seda arwan mina ometi, et meil kõik see partei ter- ror, nagu seda siin nimetatakse, et kõik see terawus pehmeneb, seda rohkem, mida rohkem meie eluliselt areneme. Kõik need partei hüüdsõnad, mis ainult ette kawatsetud mingisuguste põhimõtete pä- rast ja wälja kaswanud elulistest nõue- test ja tarwidustest, on ikka sunnitud kompromisse tegema rahulistele elunõue- tele. Sellepärast arwan mina, ei jõuaks need erakonnad wististi mitte kaua elu- jõulisteks ja arenemiswõimelisteks jääda, kes mitte ei wärskenda ennast woolawa elu lainetes. Sellepärast arwan mina, et kõik erakonnad meil ikka sunnitud on terasemalt kuulama, mis kuskil liikumas on, missugused tõsised nõuded üksikutes maakohtades awalduwad. Nemad on üht- lasi sunnitud ikka peasihiti silmas pidama riikluse aate seisukohalt, ja sellepärast arwan mina, et iseäralikke wõitluse wõt- teid tarwitada selleks, et kõrwaldada neid ajutisi nähteid meie erakondade are- nemisloos, on kahjulik meie üldise are- nemise seisukohast. Kui meie sellega oma üldise poliitilise korralduse ainult ajutiste nõuete kohaselt ära määrame — wististi wõiksid mõlemad huwid, niihästi kohali- kud kui ka üldised — üldriiklikud huwid rahuldatud olla, kui katsutakse ka sellel korral keskteed leida: nõnda et ei oleks wõimalik, et erakondade keskkomiteed dekreeteeriwad kindlad nimekirjad ja pa- newad üles nõude, et üle maa neid ühi- seid mõtteosalisi rahwas oleks sunnitud wastu wõtma. (J. Jans, sd.: Pange teised, kes seda tahawad!) Jah, waadake, kui meie sedawiisi kõneleme, siis eitame jällegi organiseerimise mõtet. Mõte on ju see, et ühemõttelised korral- dawad endid ühiseks parteiks ja partei peab ennast nii ära seadma, et tema en- nast awaldada saab, ja ilma et sealjuures kuidagiwiisi, nagu hinge kinnijäämist kel- lelgi karta oleks. Seal on wististi wõima- lik keskteed otsides niikaugele saada, et antakse tõesti loomulikkudele üksustele, millel wast oma ökonoomiline alus on,

wõi ajalooline alus on, kuidagi rahwa hingeelulist wõi erakondlikku laadi kannawad — antakse wõimalus ennast ilmutada, ilma et jällegi kokku kuhjataks sinna kõiki. Sellepärast arwan mina küll, et vähema arwu loomine meil sellest seisukohast oleks wastu wõetaw, kui siin kolm ringkonda on. Wõib olla, et see ei wasta kõigile nõuetele, põhjendused wõiksid siiski mulle arusaadawamad olla. Kui teie wõtate aga Lõuna-Eesti ja Põhja-Eesti, kus teie teate, et ajalooline erinevus mitte ei ole kunstlikult sünnitatud, waid Lõuna-Eesti on ökonoomiliselt, oma pinna tõttu, oma ajaloolise arenemise tõttu, mitmeti hingeeluliselt ühtlustatud. Ainult mõni osa wahest kaldub rohkem Põhja-Eestiga kokku. Kui teie nüüd maakondade hingeolu wõtate, siis teate, et aasta neljakümne eest olid weel paljudes kohtades walla ja kihelkonna murded olemas. Inimesed ei saanud mitte üle öö üksteise keelt omandada. See on ajalooliselt tingitud, sest kui ei saadud liikuda ja ei tohtud mitte palju walla piirist wälja minna, siis arenes ka igaüks oma wiisi. Kuid sellepärast ei saa meie ometi öelda, et meie peame wallad aluseks wõtma. Kui meie wõtame maakonnad, siis wõtke näiteks Pärnu maakond, kus kaks rahwahingeelulist olust elawad. Nagu Willem Reimann ütleb, on seal üks Tartu wõi lõunamurdega rahwas, kes mulkide nime all tuntud, ja teised on sootu teist laadi. (J. T e m a n t, maal.: Pärnu maakond tuleb siis pooleks jaotada.) Meie peaksime tõesti Pärnu maakonna pooleks tegema, kuid meie ei saa kõiki lahkuminekuid ja kõiki lahkuminewaid hingeelulisi momente tabada ja sellepärast ei tarvitse meie ka mitte jagamisele minna. (A. S c h u l b a c h, tões.: Miks siis Põhja-Eestit Lõuna-Eestist lahutada?) Jah waadake, kui meie tahaksime maakonda jagada, siis oleks see wäga kunstlik, aga kui meie wõtame ajalooliselt arenenud osad, mis kergesti lahutatawad on, siis peame küsima, kas tuleb ühtlustada sellepärast, et meie maakondi lahutada ei saa? Kui meie ei saa piire maakondades üksikute momentide järele läbi wiia, siis ei takista see meid sugugi teatawaid piirkondi ära tähendamast, millel on palju iseäraldusi. Ja wististi oleks wõimalik asja nõnda korraldada, et ühiste huwidega Lõuna-Eesti saaks ennast awaldada eriti, samuti ka eraldi arenenud Põhja-Eesti. (W a h e l h ü e p a r e m a l t

poolt.) Noh, kas mõni Koonga wald tuleb pooleks jagada wõi mitte, see ei tähenda midagi. Lugu on aga nii, et selle läbi oleks wäga palju walijate hulgas huwitust, kui nemad tunneksid, et neil on wõimalik niisuguseid isikuid walida, kes nende seisukohast iseäralikult aru saawad. Wõib olla, et seal tekib üks terwe antagonism mõnes üksikus küsimuses, näiteks põllutöö arenduses. Wõib wäga wõimalik olla, et konstellatsioon läheb selle järele, kuidas üksikud küsimused lahendada tulewad. Tuleb linakaswatuse protesheerimine wõi karjakaswatuse huwide kaitse, siis wõib juhtuda, et seal palju lahkuminekuid tuleb, kui poliitiliselt seda ette wõiks arwata. Peale selle tuleb weel teisigi asju, mis põhjust annawad, et inimesed ennast teisiti rühmadesse seawad, kui see poliitikas ette on nähtud. Seda ei maksa üksikasjalikult arutada. Kui aga wõimalik on tsentraliseerimist pehmendada ja mitte ühte ringkonda üles seada, kus partei tribunaal kõik ära määrab, siis on teiselt poolt ülearune nõuda, et teeme maakonnad ringkondadeks. Wõetakse aga suurem ringkond ja tehakse kodanikkudele wõimalikuks parlamendi töö nõuetekohaselt nimekirju kokku seada, nii et nad küll kohalikke mehi üles seawad, kuid selle waliku siiski nõnda teewad, et nende esitajad parlamenti minnes saawad seadusandluse ülesandeid täita, ilma et töowiljakus ja edukus kannataks, siis on kompromiss leitud. Sellepärast arwan mina, et enne kui II lugemisele minna, tuleks järgi kaaluda, mis on parem. Mingisuguseid kindlaid ettepanekuid ma esimesel lugemisel teha ei saa, waid algatan ainult neid mõtteid. Soowitaw oleks, et meie mitte parteiküsimustest ei teeks üksikuid asju, mis mitte ühegi erakonna kohta õieti otsustatawad ei ole. Kui mõni erakond on praegu hästi tsentraliseeritud ja teine vähem, siis wõib see paari aasta pärast ümberpöörduks olla, ja need, kes nüüd wast nõrgema parteidistsipliiniga on, wõtawad ennast kokku ja arenewad nii, et nad esimeses rinnas wõiwad seista. Parteilisi kaalumisi ei wõiks siin sellepärast mitte olla. Wististi oleks tarwis, et meie mitte lähtekohaks ei wõtaks ainult ühekülgseid hüüdsõnu, nagu seda kohaliku olluse eesrinda seadmine oleks. Kohalikud huwid peawad tähelepanemist leidma, aga nii, nagu on ära kaotatud kõikides parlamentides kohalikud mandaadid, sest keegi ei wõta nüüd enam kodu-

kohalt parlamenti minnes instruksiooni ühes. Meie ei wõi mitte seada kohalikke huwisid lähtekohaks, mis meil põhimõtte nii kitsaks teeks, et inimesed tõesti ei suudaks mitte tõusta. Meie peame tariife wälja arendama mitte üksikute kohtade, waid rahwuse ja riikluse huwides.

A. Oinas (sd.): Ma tahaksin paari sõnaga lugupeetud rhs. Anderkopp'ile wastata. Rahwasaadik Anderkopp tegi minu arwates oma wastuwaidluse liig kergeks. Mõõduandew ei ole iseenesest mitte rahwa arw, waid suur rahwa arw on näitajaks, et riik on laialine ja suur, nii et tema eriosad wõiwad teatawal määral eripoliitilist elu elada. Kuid mis eritsentrum on meil Järwamaa, ja mispärast peab näiteks Tapa hääletama Paidega? Wäga õigelt tähendas lugupeetud riigiwanem, (J. Temant, maal.: Ei ole weel, natuke wara!) peaminister, (J. Temant, maal.: Praegu on seltsimees!) härra Tõnisson, et teatawaid lahkuminekuid on isegi waldade wahel. Kuid ei ole poliitiliselt tüüpilisi lahkuminekuid maakondade wahel. Sellest mõttest wälja minnes, ei kannata mitte arwustust wälja, maad 10 ringkonda jagada. Küll on aga enam põhjendatud riiki 3 walimisjaoskonda jaotada. Edasi tähendas komisjoni aruandja, et mina olewat rühma mõistega, kui mõne abstraktsiooniga opereerinud, ometi seiswat aga rühm inimestest koos. Kuid otse sellepärast, et rühmad inimestest koos seisawad, mitte aga abstraktsioonid ei ole, on tarwis walija tähelpanu pöörata mitte ainult üksikute inimeste peale, kes rühma eesotsas seisawad, waid kogu rühma peale, erakonna kui niisuguse peale. Rühm esitab teatawat poliitilist kogu, ja see kogu, erakond, on mõõduandew. (J. Temant, maal.: Miks teie kardate rahwast?) Lubage, meie ei karda mitte, waid soowime, et walimine õiglane oleks. (J. Temant, maal.: See suur hoolekanna teie poolt!) Niisama ka teie poolt!

Juhataja A. Rei: Ma palun mitte kahekõnesid pidada.

(J. Temant, maal.: Austusest juhatase wastu.)

A. Oinas (sd.): Kuid kui erakonnad ikkagi nimekirju kokku seawad, ja seda pidi härra Anderkopp ka tunnistama, kuidas jääb siis walijal 10 ringkonna juures suurem wabadus, kui 3 ring-

konna juures? Selle jättis härra Anderkopp seletamata. Kuid lahkumineku peale waatamata walimisringkondade küsimuses on meie rühm selle poolt, et seda walimisseadust I lugemisel wastu wõtta. Wastawad parandused saab rühm II lugemisel tegema.

J. Jans (sd.): Ma tahtsin Asutawa Kogu tähelpanu walimisringkondade küsimuses mõne praktilise asjaolu peale juhtida. Walimisõiguse alal sai tähendatud, et ühe walimisringkonna määramise puhul mitte sugugi takistatud ei ole, et teatud kodanikkude huwid, kes arwawad, et nende huwid eraldi peawad esitatud olema Riigikogus, nimekirja sisse annawad ja oma mehe läbi wiivad. Asutawa Kogu walimiste loost on meil näha, et eraldatud grupid oma sihile mitte ei saa, kus meremeeste grupp läbi kukkus. Niisama järjekindlalt saawad ka need grupid läbi kukkuma, kellel ei ole silmapaistwaid juhte, kes teenetega oma peale tähelpanu juhiwad, wõi kellel ei ole mingisugust silmapaistwat ideed, mille abil nemad inimesi oma ümber koguda saawad. Peale selle ma juhiksin tähelpanu Belgia walimisseaduse tarwitusele wõtmise juures ettetulnud nähtuste peale, et seal selleks, et kandidaatide walimise juures lahkuminekuid ei oleks, on antud terwelt 40 aasta jooksul $\frac{3}{4}$ kinnistest sedelitest ära, ilma ühegi kandidaadi ära märkimata, ja ainult erakordsetel juhtumistel, kus mõni õige tuntud silmapaistew tegelane partei poolt on ette pandud, on need märkimise abil läbi läinud. Nii ei oleks sellelt seisukohalt mingit wadjadust palju walimisringkondi teha.

Juhataja A. Rei: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja A. Anderkopp: Kõigepealt pean ühe faktilise õienduse tegema. Belgia walimisseadus on wastu wõetud 19. detsembril 1899. a., nii siis ainult 21 aastat tarwitatud, see on wäike eksitus, mida ma ainult parandada tahtsin. Õige kibedalt pean wastu waidlema, kui arwatakse, et komisjon on wälja läinud kolga huwides, see on ekslik. Siin on jutt olnud teistsugusest asjast, ja pean otsekohe tähendama, et minu arusaamise järele on rahwasaadik Tõnisson oma kõnes ette toonud põhjendusi, mis üksteisele wastu kõnelewad. Kui rahiwaesitus ühelt poolt leiab, et maad ei wõi mitte walimisringkondadesse lõhkuda, siis ma pean

tähendama, et nagu teie nimetasite linaja karjakaswatust, siis on see just palgahuwides. Mäletan, siin oli suur waidlus selle üle, omal ajal taheti koguni kaks Maapäewa asutada. Seega oleks teie poolt suur wiga tehtud. Ma kujutan teelikult seda asja nii ette, et meil oleks olnud 2 Maapäewa — üks Põhja-Eesti ja teine Lõuna-Eesti, kui raske oleks siis praegu olnud seda kokku seada. Mis nüüd puutub sellesse põhimõttesse, mis rahwasaadik Tõnisson ette tõi, et inimesed ei kaalu seda järele, kuhu nad hääletawad, kuid miks nad seda siis waremini kaaluwad, kui nimekiri keskkohas üles pannakse? See on päris kindel, kui erakond seab oma nimekirja üles, siis wiib ta oma paremad inimesed läbi ja praktiline tagajärg on see, et keskkomitee woliks jääb see, et ta tahab läbi wiia inimesi, kes riiklikus töös midagi wäärt on. Sellel teel, kui tahetakse maa jagada 3-eks... — wõib olla, et ma ei suutnud mitte selgeks teha, kuid minu arusaamise järele on siin wahe käega katsuda. Wahe on selles, et meie põhimõte ei ole mitte see, et meie lõhume, waid tähtis on see, et meie peame walijale tagasi andma liikuwa nimekirja. Kui edasi rahwasaadik Tõnisson tähendas, ehk kui wõetakse sarnane jaotamine tarwitusele, nagu tema soowitas, et wahe siis iseenesest ära kaob, kuid minu arwamise järele on see teisiti. Ma ei ole palju selle üle lugenud, selle üle ei ole ka kirjandust olemas. Minul on, kahjuks Prantsuse keeles andmeid, ja mina arwan, et see räägib seda, mis minul tarwis on. Seal räägitakse Saksa riigipäewa walimistest, sellest ajast peale, kus walimisi algati kunni siiaajani. Seal kõnelatakse, et mida rohkem distsiplineeritud erakondi, seda suurem on keskkomitee mõju. Ja kas teie arwate, et meil edaspidi rahwas tukkuma hakkab, mitte sugugi. Järelilikult, mida rohkem meie edasi läheme organiseerimises, seda rohkem saab keskkohat oma mõju maksma panna. Mis rahwasaadik Oinas'e kõnesse puutub, et walijad mitte inimeste peale ei rehkenda, waid terwe walijate nimekirjas olewate kandidaatide kogu peale, sellest ei saa mina kuidagi aru, kuidas nemad siis kogu peale rehkendawad. Kuidas saate teie nõuda, et inimene ühe kogu poolt hääletab, kus niisugune kandidaat üles on seatud, kes temale mitte ei meeldi. Minul seda selgust ei ole, seletage seda mulle ära. Öeldakse, et mina Saksa maaga ei lükanud midagi ümber. Ega

mina sinna midagi teha ei saa. Mul on esimesel kohal põhimõte, et peawad liikuwad nimekirjad olema. Neid ei saada muidu tarwitusele wõtta, kui peab walimisringkondi olema. See on Saksamaal iseenesest ka tarwitusel. Ka Saksamaa ei kartnud neid kolga huwisid, ei saa mitte otsustada, riik on niiwõrd suur, et nad ei saa kandidaati üles seada. Need on üldised põhimõtted, mille wastu waieldud on. Mina ei leia ühtegi põhjust, mis näitaks, et meie parlament saab sel juhusel nõrgem, kui maal 1 walimisringkond on, ehk ka 3 walimisringkonnaks on jaotatud, sellepärast nimelt, et rahwas rohkem distsiplineeritud on ja ei jäta mitte oma mõju awaldamata. Kui nende huwisid tähele ei panda, seatakse oma inimesed üles. Kohalikud inimesed tulewad kokku, seatakse oma nimekirjad kokku ja nii sunnitakse neid tähele panema. Kas teie arwate, et meie Asutaw Kogu halwem oleks olnud, kui ta teisiti oleks walitud. Wahekord oleks teine olnud, aga inimeste tööjõud ikka üks ja seesama, sest kust teie neid inimesi juurde wõtate. Kommisjoni nimel teen ettepaneku eelnõu I lugemisel wastu wõtta ja teisele lugemisele üle minna.

Juhataja A. Rei: Ettepanek on tehtud seaduseelnõu II lugemisele üle minna. Teisi ettepanekuid ei ole tehtud. (Hääletatakse.) Seaduseelnõu on nähtawa enamusega I lugemisel wastu wõetud.

Asutawa Kogu poolt wastuwõetud otsuse põhjal tuleb arutusele Asutawa Kogu juhatusel küsimine.

7. Akl-te K. Kornel'i, M. Nõges'e ja H. Tats'i küsimine wälisminist-rile Walga küsimuse lahendamise kohta.

Sekretäär H. Raudsepp (loeb): Eesti Asutawa Kogu juhatusel. Seda silmas pidades, et wahekohus, kes Walga küsimust pidi otsustama, oma istumised katkes-

tas ja ajalehtede teadete järele Läti est-tajad wahekohtus oma wolitused maha on pannud, mille tagajärjel seltskonnas erutawad kuulujutud maad on wõtnud, palume meie, allakirjutajad, Asutawat Kogu wälisministrilt küsida: missugune on praegu Walga küsimuse lahendamise seisukord tõelikult. 29. juunil 1920. a. K. Kornel, M. Nõges, H. Tats.

Juhataja A. Rei: Kodukorra § 68. põhjal on selle küsimuse kohta õigus sõna wõtta kahel poolt ja kahel wastu.

Wälisminister **A. Birk**: Austatud rahwaesitajad! Eesti Asutawa Kogu wolitusel on Eesti Wabariigi Walitsus Walga kui ka kogu Eesti-Läti piiriküsimuse, nii nagu ta märtsikuu algul Eesti-Latwia wahel waidluse all oli, andnud wahekohtu kätte, kelle liikmeks minul au on ühes dr. Mõttus'ega olla Eesti wabariigi esitajana, ja kust osa wõtsid Läti wabariigi esitajana kõigepealt senati oberprokuröör Samuels ja Läti akl. härra Gailit. Wahekohtu esimehiks on kolonel Tallents, Suur-Britannia kuningriigi esitaja. Wahekohtu istumisi on 2 järku ära peetud ja enne kohtu istumisi oli märtsikuul istumisi juhtnööride wäljatöötamiseks, mille põhjal wahekohus oma otsuseid peab tegema, ja sellest istumisest wõttis peale minu osa kindral Laidoner. Wahekohtu istumiste esimene järk oli aprillikuus, kus muuseas selgus, et piirjoon weel küllalt läbi uuritud ei ole. Asutati siis 3 alamkommissjoni, kes Briti ohwitseride juhatusel pidid piiri läbi waatama ja andmeid koguma. Üks neist, nimelt keskkommissjon, oli määratud Walga linna ja tema ümbruskonna uurimiseks, kusjuures ümbruskonna all olid mõeldud Walga wald, Kaagwere wald, Pajumõisa wald, Tsooru wald, Pedeli wald, Härgmäe wald ja Omeli wald. Omelist lääne poole, kunni Heinasteni töötas nõndanimetatud läänekommissjon, siis Kaagwerest ida poole kunni Petseri piirini ida kommissjon. Kommissjonid korjasid andmeid, et neid ette panna ühes mõeldawa piirjoonega wahekohtule enesele. Andmed on kokku korjatud, mõeldaw piirjoon kawatsetud ja nõnda palju on siis tehtud wiimase istumisjärguni. Nagu Asutawale Kogule juba teada, oli keskalamkommissjoni esimees kolonel Robinson'i poolt Walga linna kohta 3 piirjoont ette pandud. Selle järele pidi wahekohtu istumine tulema, kuid millal, selle kohta kokku lepitud ei oldud. Ma arwan, ei ole üleliigne, kui ma ette toon, et 12. juunil sel aastal teatati minule, et wahekohtu istumine on 13. juunil Walgas. Et enne ei oldud selle kohta läbi räägitud ja minul edasilükkamatud asjad ees olid, siis pidin ma wastama, et teade natukene hilja on tulnud. Selle järele määrati järgmine istumine kokkuleppimise järele meie ja Latwia walitsuste wahel 20. juuniks sel aastal kell 3 p. l. Wahekohtu istumisi peeti selle järele kunni 23. juunini, 2 istumist igapäew, mis olid kinnised, kus muuseas raudteerasjatundjad selle kohta aru andsid, kas on

wõimalik Walka jaotada raudtee seisukohalt üldse, ja teiseks, muuseas ka tegemist tegid selle kawaga, mis kolonel Robinson'il A tähe all oli ette pandud, mis Asutawal Kogul teada on, kus isegi Walk I raudteejaam pikuti pooleks tõmmatud oli, nii et Wõru teeäärne osa, kus depood ja tööliste majad asuwad, oleks Latwiale jäänud. Istumised olid kinnised ja ajakirjanduses ei ole nende kohta teateid, nii et lubatagu ka minule, et ma neist istumistest pikemalt ei räägi. Mis puutub awalikkudesse istumistesse, siis nendel istumistel arutati üldisi waateid, kuidaswiisi Walga küsimust tuleb ära otsustada. Materjaali kanti nii meie kui ka wastaselt poolt ette ja 23-dal enne lõunawaheaga olid need materjaalid ette kantud. Selle peale seletas kolonel Tallents, et ta lõunawaheajal nende materjaalidega tutwuneb. Enne pärastlõunast koosolekut olid eraläbirääkimised nii minul, kui ka Latwia esitajal kolonel Tallents'iga, kus wiimane piirjoonega esines, mille ta leiaks tarwliku olewat Walga juures tõmmata. Joon on iseenesest igatahes wäga ligidal ühele neist kolmest kawast, mis olid kolonel Robinson'i poolt enne tähendatud. Enne wahekohtu otsust ei wõi ma aga Asutawa Kogu awaliku koosoleku ees selle joonega esineda. Pärast seda, kui kumbagile poolele see joon tuttawaks oli saanud, esines awalikul istumisel Latwia esitaja senati prokuröör Samuels ettepanekuga, määrata waheaeg wahekohtu istumistele, et temal võimalik oleks oma walitsusega, kui ka Läti Asutawa Koguga läbi rääkida, mille juures meie poolt tähendati, et tema poolt ettetoodud põhjused küllalt kaaluwad ei ole. Aga et võimalust anda seda küsimust põhjalikult arutada, jäid Eesti esitajad ettepanekuga nõusse. Määrati järgmine wahekohtu istumine homse, see on 30. juuni kell 3 peale p. l. Missugune see joon on, selle kohta on Eesti ajakirjanduses kõiksugu mõtteid awaldatud ja wiimased teated Läti ajakirjandusest näitawad, et seda küsimust ka seal on arutatud ja isegi Latwia poolsed wahekohtu liikmed tagasi on astunud. Ajakirjanduse sõnumid sellekohta, mis pärast nii on juhtunud, et Latwia esitaja Samuels on tagasi astunud, lähewad lahku. Igatahes üks Läti leht toob teate, et Samuels olla seletanud: wahekohtu esimees olla Walga linnas Robinsoni B ja C jooned üles wõtnud ja need ei rahustada Latwiat ja Samuels loobuda edaspidisest tegewusest wahekohtus sellepärast, et oodata-

wale wahekohtu otsusele tema oma allkirja anda ei wõi. Muuseas tähendab aga üks teine leht, nimelt „Latwias Sargs“ oma numbris 27. juunist sel aastal, et kolonel Tallents olla tõmbanud Walgas piirjoone, aluseks pannes Robinsoni B joone kawa. Tuleb tähendada, et B kawa oli niisugune, et ta Wiljandi teed kaudu Walka tulle annab paremat kätt Pudrumäe Latwiale, kuid seda teed ei pääseks Eesti siiski mitte linna, sest et Pedeli jõe peal olew sild, kust üle tee linna wiib, oleks selle joone järele ka Latwiale antud. Edasi läheks piir Konna jõe mööda üles, jättes Latwiale Lukke platsi ja kogu wana linna Eestile. Selle joone wastu on ka meie esitajad waielnud wahekohtus, seletades, et see joon wastuwõetaw ei ole, sest et tema ära rikub Eesti maakondadesse wiia Wiljandi tee, mis Eesti poolt ehitatud ja kust kaudu iseäranis palju piimaprodukte Eestist Walka weetakse. Seda teed tarwitab ainult mõni üksik Läti talu, kuna teisest küljest Walka pääsemiseks see tee tarwilik on 17 Eesti wallale, Tõrwa ja teised alewid ligi arwatud. Igatahes ei räägi need ajakirjanduse sõnumed mitte, kas selle joone juures on mõeldud neid kompensatsioone, mis kolonel Robinson sinna juurde on pannud, Latwiale anda. Küll on aga selge, et wahekohtu awalikul istumisel mõlemad pooled seletasid, et puht Läti osade andmine Eestile ja Eesti osade andmine Lätile kuidagi soowitaw ei ole, sest see õige põnewaid küsimusi päewakorradele tooks, mis kuidagi soowitawad pole kumbagi poolele. Järelduseks wõiks teha, et Latwia neid kompensatsioone wõimalikuks ei pea wastu wõtta, kuna ka meie oleme selle wastu waielnud. Igatahes tuleb ühte öelda, et Latwia esitajad on ka awalikul koosolekul tähendanud, et kui teised jooned peale A joone Walga piirjoone aluseks saaksid pandud, siis nemad peawad oma walitsuse käest uusi instruksioone saama. See on faktiline külg wiimase istumise päewast saadik. Hiljem on aga, nagu näha, Latwia ajakirjanduses torm lahti pääsenud, seal on tulnud järsku mingisugune tarwidus kirjutada Walgast, kuna enne seda mitte näha ei olnud. Enne kirjutati üsna julgelt sellest, et Walk on Latwiale jäetud. Need kirjatükid olid õige heatahtlikud, waiksetoonilised. Nüüd on aga toon järsku teiseks muutunud ja kõigis lehtedes ilmusid, pea ühel päewal, — ei tahaks enam öelda, — kirjatükid, kus mitmeti Walga küsimust käsitatakse. Mis

juures need lehed, mis mulle kätte sattunud, enam-wähem ühist tooni tarwitawad. Õige huwitaw on kirjatükk, mis 25. juunist on trükitud ja kus all olla Walga lätisoost elanikkude allkirjad. See kirjatükk on selle poolest huwitaw, et seal tuuakse ette, et lätisoost Walga elanikud ja Läti rahwas sellega rahul ei ole, kui Walga linnas piirjoon teisiti tõmmatakse, kui see Robinsoni esimene joon, mis Walga linna ja jaama pooleks tõmmab, sest iga teine joon olla enne Tallinnas ära otsustatud. Tõendus selle kohta ette ei tooda, aga räägitakse, kolonel Robinsonile olla Eesti ajakirjanduses kallale kipitud, siis olla kolonel Tallents Tallinnas käinud, Eesti peaministrile kirja kirjutanud ja peale selle Eesti Asutawas Kogus Walga küsimust arutatud ja ta seal ära otsustatudki. Mõeldud on wist see, mis prokuröör Samuels tähendas, et Eesti põhiseaduses Walga piirjoont on puudutatud, kuna seal tuleb muuseas Walga linna nimetus ette. Need on ainukesed põhjendused, mis seal ette toodud, kuidaswiisi nad on mõeldud, ja mis sellega öelda tahetud, jääb saladuse kätte alla. Järgnewad teated on seda laadi, et Läti Asutaw Kogu soowiwat selle küsimusega tegemist teha. Wiimasel wahekohtu istumisel arwamiste lahkuminekul toonitati Läti poolt, et Eesti Asutaw Kogu Walga küsimust olla arutanud, ja et lätlased oma Asutawas Kogus sedasama tahawad teha; missugusest waatepunktist ja seisukohast, ei ole muidugi teada. Meie ei wõi ka öelda, kas seal hakatakse arutama Walga lätisoost elanikkude kirja, mis sisaldab awalikku küsimust Latwia walitsusele, kas teab Latwia walitsus jne. Latwia Asutawa Kogu istumine on täna õhtul, ja nagu kuulda, kinnine istumine, wastandiks meie praegusele awalikule istumisele, nõnda et praegu kõike kokku wõttes, Latwia süda sama soojalt Walgale tuksub, kui Eesti oma.

Ei saa aga mitte puudutamata jätta küsimust, et selle igasugust kõmu tegewa küsimuse juurde ka teisi jõude hakkab juba koguma, ja et neid teisi jõude tuleb nende hulgast otsida, kelle wastu omal ajal, just aasta tagasi, Eesti sõjawäed meist lõuna pool wõitlesid, weriseid lahinguid lüües. Wähemalt mitmed elemendid wiimastest olla heatahtlikuks saanud Latwiale ja lätlastele Walga küsimuse otsustamises. See näitab, et see kõmu, mida nüüd tehakse, ei ole mitte ainult Latwia ajakirjanduses laineid löönud,

waid ka mujal pool katsutakse sellest kõike lõigata, muidugi kumbagi poole kahjuks. Kas korda läheb see kawatus, kas korda läheb kõrwalistel jõududel waenu külida kahe naaberrahwa wahele, seda on praegu raske öelda. Ma arwan aga, et Latwia Asutawal Kogul ja Läti rahwal kainet mõistust küllalt jätkub niisuguste elementide püüetest arusaamiseks ja et kumbagi rahwa wahekord heaks jääb, ja et Walga küsimus nõnda saab otsustatud, et üks, kui ka teine pool saab, kui mitte täielikult, siis ikkagi osalt rahuldatud ja hea naabri wahekord rikutud ei saaks. Seda ei soowi Eesti ja selles on huwitatud nii Eesti, kui ka Latwia wabariigid. (K ä t e p l a g i n.)

K. Kornel (rhw.): Tunnistame walitsus seletuse rahuloldawaks.

Juhataja **A. Rei**: Sõnasooiwijaid selle küsimuse kohta enam ei ole, siis loen selle päewakorra-punkti lõppenuks. — Arutamisele tuleb järgmine päewakorrapunkt.

8. Perekonna seisu seadus — III luge-misel. Seadusandliku komisjoni aruandja **L. Olesk** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse vastu nähtawa enamussega pealkirija §§ 1—11.

Perekonna seisu seadus. I peatükk. Üleüldised määrused. § 1. Iga Eesti wabariigi kodaniku üle peetakse perekonnakirju wastawas registreerimise asutuses, kodaniku alatise elukoha järele. Alatise elukoha muutmise puhul wõidakse perekonnakirjad üle wiia wastawasse registreerimise asutusse, kodaniku uue alatise elukoha järele.

Eesti wabariigi kodanikkudeks wastuwõetud wõõramaa alamad waliwad kohe wastuwõtmise juures omale alatise elukoha: wastuwõetud sennised perekonnakirjad saadetakse wastuwõtja asutuse poolt wastawasse registreerimise asutusse uute tunnistuste wäljaandmiseks ja perekonna registris uue lehekülje awamiseks.

Iga Eesti wabariigi kodakondsusest lahkuja üle annab sellekohane riigiwõimu asutus wastawale registreerimise asutusele teada perekonna registris sellekohase märkuse tegemiseks.

§ 2. Perekonna registrisse märgitakse üles kõik isiku perekonna seisu muuda-

tused sündimisest surmani kronoloogilises järjekorras, wastawate aktide ja tunnistuste põhjal.

§ 3. Registreerimise asutused seisawad linna, maakonna, alewi ja walla kogukondlikkude omawalitsuste juures, nad jagunewad aktiosakondadeks ja arhiivosakondadeks.

§ 4. Aktiosakonnad awatakse iga linna, alewi ja walla omawalitsuse juures; arhiivosakonnad on iga maakonnawalitsuse juures, kuna ka suurematele linnadele antakse siseministri lubaga õigus neid osakonde omale awada. Sellega on neis linnades ühtlasi arhiiw- ja aktiosakonnad olemas.

T ä h e n d u s. Kaks ja rohkem walda ehk alew naabri waldadega wõiwad omale ühise registreerimise asutuse (aktiosakonna) awada; seda otsustab kohalik maakonnanoukogu.

§ 5. Registreerimise asutuse juhatajaks maakonnas on maakonnawalitsuse esimees, linnas — linnapea, alewis — alewiwanem ja wallas — wallawanem; sekretääriks on wastawa asutuse sekretäär.

Maakonna-, linna-, alewi- ja wallanoukogudel on õigus oma heaksarwamise järele registreerimise asutuse juhatajaks ja sekretääriks ka teisi isikuid walida.

M ä r k u s. Kus mitu omawalitsuse üksust ühe registreerimise asutuse (aktiosakonna) alla käiwad, seal walitakse osakonna juhataja ja sekretäär nende kogukondade ühendatud wolikogude poolt.

§ 6. Registreerimise asutuste ülespidamise kulud kannab wastaw maakond, linn, alew ehk wald. Neil on õigus kulude katmiseks registreerimiste pealt maksu wõtta eritabeli järele, mis kinnitatakse ühiselt rahaministri ja siseministri poolt.

§ 7. Aktiosakonnas peetakse järgmised raamatud:

- 1) aktiraamat sündimiste registreerimiseks.
- 2) aktiraamat abielude registreerimiseks;
- 3) aktiraamat suremiste registreerimiseks.

Raamatud walmistatakse wastupidawast paberist, kõwas köites, nummerdatakse lehekülgede wiisi ära, nõõritakse ja kinnitatakse ära kohaliku rahukogu poolt. Aktiraamatu lehekülje kawad on siin juures, w. lisad III, V ja VII.

§ 8. Iga sündimise, abielu ja suremise kohta kirjutatakse aktiraamatusse sellekohane akt. Registreerimise asutuse juhataja poolt aktitegijate ülesandmiste, dokumentide ja tunnistajate üteluste põhjal kokkuseatud aktiprojekt kantakse aktiraamatusse. Akt kirjutatakse ühe käekirjaga algusest lõpuni ilma tühjade kohtadeta; kõik parandused õiendatakse enne allkirju; kahe akti wahel terweid tühje ridu ei tohi olla; iga akt algab uuest reast peale, kuna esimese rea peale akti number kirjutatakse.

§ 9. Iga aktiraamatu alguses on tähestik.

Tähestikku märgitakse üles iga isiku nimi, kelle kohta on akt tehtud ja raamatu lehekülg, kus akt seisab.

§ 10. Aktiraamatud alewi ja walla, kui ka nende linnade registreerimise asutustele, kus arhiivosakondi ei ole, valmistatakse ja saadetakse kätte wastawa maakonna registreerimise asutuse poolt, kuhu nad täistäidetutena jälle tagasi saadetakse arhiivosakonnas alleshoidmiseks.

§ 11. Arhiivosakonnas peetakse järgmised raamatud:

- 1) perekonna register ja
- 2) tähestik kaardisüsteemi järele.

Perekonna registris awatakse iga inimese jaoks lehekülg wastawate perekondlikkude sündmuste registreerimiseks.

Register valmistatakse wastupidawast paberist, kõwas köites, nummerdatakse lehekülgede wiisi ära, nõoritakse läbi ja kinnitatakse kohaliku rahukogu poolt.

Registri lehekülje kawa on siin juures (lisa I).

Saab üks registri köide täis, siis wõetakse tarwitusele järgmine. Registri tähestikku peetakse kaardisüsteemi järele: iga kaardi peale kirjutatakse peale inimese perekonnanime ja sündimise registreerimise juures antud nime (eesnime) tema sündimise aeg ja koht, ning juhatus wastawa registri köite lehekülje peale.

Kaardi kawa on siin juures (lisa II).

Aruandja **L. Olesk** (loeb): „§ 12. Kõigist aktidest, mis aktiosakonnas sisse kirjutatakse sündimiste, abielude wõi suremiste aktiraamatusse, saadetakse wastawasse arhiivosakonda perekonna-registris ära märkimiseks täpipealsed ära kirjad iga kolme kuu järele järgmise kuu kolme esimese päewa jooksul. Kuu aja jooksul, arwates akti ära kirja kätte-

saamise ajast, saadab arhiivosakond wastawale aktiosakonnale wastuse selle üle, et akti ära kiri on kätte saadud, kusjuures ära tähendatakse, missuguses registri köites ja missugusel leheküljel on perekonna registris akti kohta märkus tehtud.“

Siin wõeti teisel lugemisel härra **Latik'u** poolt parandus wastu, et iga kolme kuu järele saadetakse arhiivosakonda aktiosakonnast ära kirjad. Komisjoni seisukoht on aga see, et iga kuu peab saadatud saama, ja sellepärast teen komisjoni nimel uue ettepaneku, et see paragrahw saaks selles redaktsioonis wastu wõetud, nagu see pärast esimest lugemist Asutawas Kogus ette pandi, ja see parandus oleks järgmine, et sõnad „kolme“ ja „järele“ tuleksid maha kustutada, ja asemele tuleks panna „iga kolme kuu järele“ „iga möödaläinud kuu eest“.

Juhataja **A. Rei**: Komisjoni aruandja poolt on tehtud parandus § 12. kohta: nimelt lugeda sõnade „iga kolme kuu järele“ asemel „iga möödaläinud kuu eest“. Panen selle paranduse hääletamisele. (Hääletatakse.) See parandus on nähtawa enamusega tagasi lükatud.

Aruandja **L. Olesk** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 13—24.

II peatükk. Sündimiste registreerimine. § 13. Sündinud lapse registreerimiseks ilmuwad lapse wanemad ehk üks neist kuu aja jooksul arwates lapse sündimisest, wastawasse registreerimise asutusse ja annawad üles, et neil sündinud poeg ehk tütar, kellele nimeks annawad (nimi) ..., kusjuures kaks usalduswäärilist tunnistajat nende teadaandmist peawad tõendama.

Selle järele seatakse kokku akt, kus ära tähendatakse:

- 1) akti järjekorra number, 2) akti tegemise aeg, 3) lapsewanemate täielikud nimed, sündimise ajad ja kohad; nende praegune alatine elukoht, see registreerimise asutus, kus nende üle perekonna registrit peetakse, 4) tarwilikud andmed lapse kohta, nimelt: a) sündimisaeg ja koht, b) lapse sugu ja nimi, 5) tunnistajate nimed ja elukoht.

Sündimise registreerimise akti kawa (lisa III).

Aktille kirjutawad alla wanemad, siis tunnistajad ja lõpuks registreerimise asutuse juhataja.

§ 14. Kaksikute, kolmikute jne. sündimise juhtumisel kirjutatakse iga lapse kohta aktiraamatusse iseäralik akt, äratähendamise, kes neist on warem sündinud.

§ 15. Leitud sündinud lapsest peab tema leidja ehk maja wõi korteri peremees, kuhu laps toodud, mitte hiljem, kui järgmisel päewal kohalikule politseile teatama.

Politsei teeb protokoll, kus üles tähendatakse aeg, koht ja asjaolud, mille juures laps leiti, lapse sugu, iseäralikud tundemärgid, kui need olemas, arwataw wanadus, lapse juures leitud asjad ja dokumendid, nende sisu äramärkimisega, ja nimetatakse, missugusesse asutusse ehk missugusele isikule laps antakse kasvatamiseks, kui need teada on protokollit tegemise juures.

Ühes lapsega antakse sellele asutusele ehk isikule ka kõik lapse juures leitud asjad ja dokumendid.

§ 16. Politsei protokoll põhjal seatakse kohalikus registreerimise asutuses leitud lapse kohta akt kokku, kus ära tähendatakse sündimispäewa asemel see päew, mil laps leiti, tema ligikaudne wanadus, mis protokollis üles märgitud, samuti ka teised olemasolewad teated, mis nimetatud § 13.

§ 17. Lapse kohta, kes sündinud surnult, tehakse ainult suremisakt.

§ 18. Lapse isa, kes on ema seaduslik abielumees, registreeritakse abielu-tunnistuse põhjal isaks ka sel juhtumisel, kui ta ise registreerimisele ei ilmu.

§ 19. On lapse isal, kui ka emal wõimatu isiklikult registreerimisele ilmuda, olgu kas surma, raske haiguse ehk kaugelwiibimise tõttu, siis toob lapse sündimise üle teate registreerimise asutusele mõni wanemate lähem sugulane ehk naaber, kusjuures kõik asjaolud akti sisse kantakse ja teadaandja, kui ka tunnistajad ülesantud asiolude tõelikkuse eest oma allkirjadega wastutawad.

§ 20. Ei ole ema abielus, siis kantakse lapse registreerimise juures ainult ema akti sisse, kui isa mitte isiklikult ei ilmu ja last omaks ei tunnista.

§ 21. Akti põhjal annab registreerimise osakond lapse kohta isale, emale ehk nende asetäitjale sündimistunnistuse wälja,

akti ääre peal märkuste all tunnistuse kätteandmise üle allkirju wõttes.

Tunnistuse kawa (lisa IV).

§ 22. Aktiosakond teeb aktist täpipealse ära kirja ja saadab selle sinna arhiivosakonda, kus wanemate perekonna registrit peetakse, uue lehekülje awamiseks. Arhiivosakond saades selle ära kirja, awab jooksuas registri köites sündinule uue lehekülje ja teeb tarwilikud sissekirjutused ühes äranäitamisega, missuguse akti põhjal see sünnib. Akti ära kiri hoitakse arhiiwis alles, kuna sellele märkus peale tehakse, et sissekirjutus perekonna registrisse on tehtud. Selle järele teatab arhiivosakond aktiosakonnale, et saadud sündimise akti põhjal on tehtud sissekirjutus perekonna registrisse, ära tähendades köidet ja lehekülje numbrit.

§ 23. Kui aktiosakond selle teate on arhiivosakonnalt kätte saanud, siis teeb ta sündimise aktiraamatusse selle üle märkuse, missuguse perekonna registri köites ja missugusel leheküljel on sündimine sisse kirjutatud. (Lisa III, märkused.)

III peatükk. Abielu registreerimine.

§ 24. Abiellu astuda soowijad ilmuwad kahe tunnistaja saatel registreerimise asutusse, teatawad juhatajale oma soowi abiellu astuda ja teewad dokumentide ning tunnistajate abil selgeks, et ei ole takistusi eeldatud abieluks.

A r u a n d j a **L. Olesk** (loeb): § 25. Abielu registreerimiseks tarwilikud dokumendid on: 1) tunnistus selle üle, et abielluastuja meesterahwas vähemalt 18 ja naisterahwas vähemalt 16 aastat wana on, 2) alaealisel abielluastujal, kes oma teguwõimes kitsendatud, tunnistus wanemate ehk eestkostja nõusolemise üle abiellu astumiseks, ehk kohaliku waestelaste kohtu luba, kui wanemad ehk eestkostjad nõusolemist awaldamast keelduwad, ehk oma arwamist awaldada ei saa. Wanemad ehk eestkostjad wõiwad oma nõusolemist ka registreerimise asutuses anda, 3) tunnistus selle üle, et abielluastuja weel abielus ei ole ehk et abielu surma ehk seadusjõusse astunud kohtuotsuse läbi lõpetatud on; 4) tõendus selle üle, et abielluastujate alalises elukohas ja neis kohtades, kus nad vähemalt wiimase kuue kuu jooksul elanud, nende soowi üle abiellu astuda kuulutus registreerimise asutuses 10 päewa jooksul wälja pandud, maha arwatud hädalised juhtumised; sar-

nane tunnistus ei tohi wanem olla kui 6 kuud. Kui abielluastuja wiimase kuue kuu jooksul wäljamaal on elanud, siis peab wäljamaal olewates elukohtades kuulutus abielluastumise üle kohalikus ajalehes ülemalnimetatud tähtajal abielu registree-riwa asutuse poolt abielluastuja kulul ilmunud olema; 5) abielluastuja wäljamaalane peab tunnistuse ette panema, et tema kodukoha seaduste järele tema abielluastumiseks takistusi ei ole.

T ä h e n d u s. Selle § p. p. 1., 2., 3. ja 5. nimetatud dokumendid peawad ette pandama juba kuulutuste wäljapanemise soowi awaldamise juures.

H. Leesment (krst.): Teisel lugemisel tegin ma ettepaneku § 25. p. 2. all paar sõna juurde lisada. Sinna, kus on öeldud „ehk kohaliku waestelastekohtu luba, kui wanemad ehk eestkostjad nõusolemist awaldamast keelduwad“ wahele panna „kahe aasta jooksul“.

Juhataja A. Rei: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja L. Olesk: See parandus oli II lugemisel ette pandud, kuid sai Asutawa Kogu poolt hääleenamusega tagasi lükatud, ja komisjoni nimel ei saa ma sellega ühineda.

Juhataja A. Rei: Rhs. Leesment'i poolt on selle § 2. punkti kohta parandus tehtud, nimelt lisada juurde sõnad „kahe aasta jooksul“. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on see parandus tagasi lükatud. Panen § 25. hääletamisele komisjoni redaktsioonis. (H ä ä l e t a t a k s e.) See paragrahw on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja L. Olesk kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 26. ja 27.

§ 26. Registreerimise asutus peab abielluastumise kohta käiwa kuulutuse wälja panema ja ka § 25. p. 4. ettenähtud asutustele saatma wäljapanemiseks 24 tunni jooksul, soowiawaldusest arwates, missugune peab tehtud olema mõlema abiellu astuda soowija poolt.

§ 27. Abielluastujad annawad oma allkirja, et nende wahel sugulust ega hõimlust ei ole, mis abielluastumist takistawad; selle allkirja sisu õigust peawad kinnitama oma allkirjaga kaks tunnistajat.

Aruandja L. Olesk (loeb): § 28. Abielu on keelatud: 1) sugulaste wahel ülenewal ja alanewal joonel; 2) täiswendade ja õdede ning poolwendade ja õdede wahel, wõõrasisa ja wõõrastütte, wõõrasema ja wõõraspoja, õdedel ja wendadel oma õdede ja wendade lastega, olgu sugulus abieluline wõi wäljaspool abielu ja isikutel, kes juba abielus on.

H. Leesment (krst.): Panen ette selle § 4. punktina juurde panna „alg- ja keskkooli õpilastele“.

Aruandja L. Olesk: See parandus on II lugemisel ette pandud, kuid hääleenamusega lükati see tagasi, ja komisjoni nimel ei wõi ma selle parandusega ühineda.

Juhataja A. Rei: Rahwasaadik Leesment'i poolt on tehtud parandus selle paragrahwi p. 4. juurde lisada „alg- ja keskkooli õpilastele“. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on see parandus tagasi lükatud. Panen § 28. komisjoni redaktsioonis hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Paragrahw 28 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja L. Olesk kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 29—37.

§ 29. Abielunaine ei tohi enne 10 kuud pärast abielu lõppemist uude abiellu astuda ilma kohaliku waestelastekohtu lubata.

§ 30. Abielluastuja, kellel endisest abielust alaealisi lapsi on, ei tohi enne uude abiellu astuda, kui ta kohaliku waestelastekohtu poolt tunnistust ei ole saanud, et ta oma waranduslikud wahekorrad endisest abielust lastega ära on õiendanud seaduses ettenähtud korras.

§ 31. Akti kirjutatakse üles: 1) akti järjekorra number ja registreerimise aeg; 2) abielluastujate nimed, wanadus ja alaline elukoht; kas on mõlemad pooled alles wallalises põlwes wõi lesed, ehk eelmisest abielust lahutatud, kusjuures ära märgitakse ettetoodud tunnistused; ka see, kas on mõlemad pooled õigus- ja teguwõimulised; wastasel korral sellekohased lubatunnistused ehk isikute nime- tus, kes isiklikult on ilmunud ja luba annawad; 3) tunnistajate nimed ja elukohad.

Akti kawa w. lisa V.

§ 32. On akt walmis, siis loeb registreerimise asutuse juhataja ta ette abiellu-

astujatele, tunnistajate, teatud kordadel ka wanemate ehk eestkostjate juuresolekul. Peale abielluastujate nõusoleku awaldamist laseb ta molemad pooled akti alla kirjutada. Selle järele kirjutawad alla alaealiste abielusõlmijate wanemad wõi eestkostjad, siis tunnistajad ja wiimaks asutuse juhataja.

Sõlmitud abielu üle antakse abikaasadele tunnistused.

Tunnistuse kawa w. lisa VI.

§ 33. Aktiosakond saadab abielu registreerimise aktist täpipealse ära kirja arhiivosakonda, kus perekonna registrisse kumbagi abikaasa leheküljel wastaw märkus sisse kantakse. Pärast mainitud märkuse sissekirjutamist perekonna registrisse, saadab arhiivosakond wastawale aktiosakonnale selle kohta teate, mis omakord ära märgitakse abielu registreerimise aktis.

IV peatükk. Suremiste registreerimine. § 34. Iga surmajuhtumine ja iga surnukeha leidmine peab kolme päewa jooksul registreerimiseks teada antama.

§ 35. Surmajuhtumisest teatawad wastawale registreerimise asutusele surnu isiku lähemad sugulased ehk kui neid ei ole, siis selle korteri ehk maja peremees, kus surnu elas; ehk selle asutuse (haigemaja, waestemaja, warjupaiga, kaswatuskoha, wangimaja jne.) ülemus, kus surm järgnes. Isik, kes surnukeha leidis, annab aja wiitmata sellest teada wastawale politseiwoimule, kes teeb asja kohta otsekohe protokolli, mille ära kiri saadetakse wastawale registreerimise asutusele, surma registreerimiseks.

§ 36. Ülesandmise ehk politsei protokolli põhjal seatakse kokku suremisakt, kus üles tähendatakse: 1) surnu nimi, 2) wanadus, 3) alatine elukoht, 4) suremis-koht, 5) suremisaeg ja 6) arwataw surma põhjus.

Aktile kirjutawad alla suremise teadaandjad ja registreerimise asutuse juhataja.

Suremise akti kawa w. lisa VII.

§ 37. Aktist saadetakse täpipealne ära kiri perekonna registrisse sissekirjutuse tegemiseks, wastawasse arhiivosakonda § 12. ettenähtud korras.

Aruandja L. Olesk (loeb): „§ 38. Suremise registreerimise kohta antakse teadaandjale surmatunnistus matmise toimetamiseks.

Isik wõi asutus, kelle walwe all surnu-aed seisab ja kelle lubaga matmine sünnib, peab ühe nädala jooksul, arwates matmise päewast, aktiosakonda teate saatma selle üle, kus ja millal surnu maeti. Selle teate põhjal tehakse wastaw märkus suremise akti juurde.“

Teisel lugemisel tehti härra Lattik'u poolt ettepanek selle paragrahwi teine lõige wälja jätta. Teise ja kolmanda lugemise wahel arutas komisjon seda ja leidis selle wõimaliku olewat, sellepärast teen komisjoni nimel ettepaneku § 38. teine lõige wälja jätta.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on aruandja ettepanek wastu wõetud. (Hääletatakse.) § 38 on parandatud kujul wastu wõetud.

Aruandja L. Olesk kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 39—41.

§ 39. Surnukstunnistatud isikute kohta seatakse aktiosakonnas suremisakt kokku sellekohase seadusjõusse astunud kohtuotsuse põhjal. Kui kohtu uue otsuse järele surnukstunnistamine ümber lükatakse, siis tehakse sellekohane märkus aktiraamatusse ja perekonna registrisse.

V peatükk. Walwekord registreerimise asutuse üle. § 40. Ülewalwe ja kaebe korras alluwad registreerimise asutused rahukogudele, kuna aktiosakondi ka kohalikud rahukohtunikud wähemalt üks kord aastas peawad põhjalikult rewideerima.

§ 41. Aktiraamatusse ehk perekonnaregistrisse tehtud sissekannet ei tohita parandada ehk muuta teisiti, kui ainult seadusjõusse astunud kohtuotsuse järele.

Põhjened wiga awaliku tähelpanematusse ehk eksimise peal, siis wõib registreerimise asutus ise selle oma äranägemise järele parandada ülewalwe kohtu lubaga.

Aruandja L. Olesk (loeb): § 42. Palwed perekonna aktides ilmsikstulnud eksituste ja wigade parandamise üle antakse hoiukohtu korras sellele rahukogule, kelle ringkonnas asub registreerimise osakond, kus raamatud parandust nõuawad.

H. Nurk (sd.): Nagu ma mäletan, tehti II lugemisel ettepanek, mis ka wastu

wõeti, et wälja jäetaks sõnad „hoiukohtu korras“.

Aruandja L. Olesk: Wäga õige, see on trükkimises tähele panemata jäänud, ja ma palun neid sõnu mitte lugeda.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) § 42. on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja L. Olesk kannab ette ja nähtawa enamusega wõetakse wastu § 43.

§ 43. Kohus wõib, kui talle palwe perekonna seisu kirjade parandamise üle on otsustada antud, oma äranägemise järele kohtuistangule kutsuda ühes palujaga ka teisi huwitatuid isikuid.

Aruandja L. Olesk (loeb): § 44. Lõpuliku otsuse, mis on tehtud registreerimise asutuses aktiraamatusse sissekantud akti parandamise kohta, annab kohus teada isikule ehk asutusele, kes raamatuid peab, selle jaoks, et raamatutes wastawates paragrahwides parandus tehtaks.

H. Nurk (sd.): Kui mu mälu mind mitte ei peta, siis wõeti teisel lugemisel parandus wastu paragrahwi alguses lugeda: „seadusjõusse astunud kohtuotsuse, mis on tehtud jne.“

Aruandja L. Olesk: Paragrahwi alguses on tõepoolest wiga sisse tulnud, sellepärast palun paragrahw nii lugeda, nagu rahwasaadik Nurk ette pani.

Juhataja A. Rei: Panen § 44. hääletamisele parandatud kujul. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 44. wastu wõetud.

Aruandja L. Olesk (loeb): VI peatükk. § 45. Käesolew seadus hakkab maksuma tähtajal ja tingimistel, mis iseäralikus maksmapanemise seaduses määratakse.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) § 45. on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Kodukorra põhjal tuleb seaduseelnõu III lugemisel terwel hääletamisele. (Hääletatakse.) Perekonna seisu seadus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

J. Jans (sd.): Teen ettepaneku koosolek lõpetada.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) See ettepanek on nähtawa enamusega tagasi lükatud.

9. Seadus tasumaksimise kohta maaseaduse põhjal wõõrandatud maade ja nende päraltolemiste eest — I lugemisel.

Maaseaduse komisjoni aruandja **J. Jans:** Teen ettepaneku see seaduseelnõu I lugemisele wõtta ja järgmistel motiividel. Nimelt toonitan seda, et põllutöoministerium leidis, et maa-reformi läbiwiimisel takistuseks on, kui mitte kindlaks ei ole tehtud, mis näiteks wõlgadega peab sündima. Wõlgadeküsimus, niisama ka tasumaksimise küsimus, tuleb ära otsustada ja sellepärast palus põllutöoministerium käesolewat seadust arutamisele wõtta. Teen komisjoni nimel ettepaneku selle seaduse esimesele lugemisele üle minna.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Jans: Selle seaduseelnõu kõigetähtsam osa on § 1., mis järgmiselt kõlab (loeb): „Maaseaduse § 1. põhjal wõõrandatud maade ja nende päraltolemiste eest tasu ei makseta.“

Põllutöoministerium oli esitatud seadusprojekti arutamise juures maaseaduse komisjonis ja tema poolt ette pandud projekt wõeti arutamiste aluseks, kuigi teda muudeti. Seal oli ette nähtud, et tasumaksimine pidi sündima sel määral, nagu wõõrandatud maa hinnatakse endiste maahindamiste andmetel, nimelt kuidas wõõrandatud maade puhassissetulek oli määratud, Lõuna-Eestis maksurublade järele, endise landrati kollegiumi poolt ette wõetud maahindamise põhjal 1904. aastal, Põhja-Eestis maahindamise alusel 1896. a. Need motiivid, mis pärast komisjon teisele seisukohale asus, ja otsustas mitte maksta, olid järgmised. Kõigepealt tõsteti komisjonis küsimus üles, kuidas tuleb komisjoni seisukohalt selle peale waadata, et wõõrandatud maade eest tasu ei makseta wälja minnes õigluse põhimõttest; see on kõigetähtsam seisukohtadest. Et otsustada peame kindlaks tegema, mis on siis õieti õiglus, mille seisukohalt Asutaw Kogu seda seadusprojekti hinnata wõiks. Õiglus ei ole mingisugune absoluutne

mõiste, mis igawese aja peale kindlaks on määratud, waid õiglustunne muutub aegadega, sellepärast, et inimese mõisted üldse on relatiivsed. Õigustundest rääkides peame arwesse wõtma kõiki neid olusid, milles meie elame, kõiki kultuurilise inimkonna nõudeid. Kui meie õiglusest räägime, siis läheb inimeste arusaamine selle poolest lahku, ja üldist arusaamist rahwa keskel meie temast mitte luua ei saa. Mille poole meie püüdma peame, see on see, et meie oma seadustega tabaksime rahwaenamuse tahtmist, et rahwaenamus wõiks öelda: see on õige, see pidi nii olema. Kui meie selle mõiste arenemist tähele paneme aja jooksul, kui ka praegusaja rahwaste juures, siis leiame, et õiglaseks peetakse seda, kui teatud isik, teatud rahwaklass on oma ühiskondliku seisukoha millegi läbi ära teeninud. Meie sennine suurmaaomanikkude klass on niihästi waraliselt kui poliitiliselt õigem juriidiliselt, päris silmapaistwad eesõigused omandanud. Nad on seda oma seisukorda põhjendanud sellega, et nemad on rahwa keskel kultuurikandjad, nemad on need, kes seltskondlikku korda ülewal peawad ja juhiwad, et teised rahwaklassid ei ole weel niiwõrd arenenud, et nad iseseiswalt wõiksid ühiskondlikku korda kanda. Näiteks, nemad ainult wõida riiklikku korda ülal hoida ja kaitseda. Sellest seisukohast wälja minnes seletawad nemad siis, et see, mis nendel niihästi seisuslikult, kui ka waranduslikult rohkem on kui teistel, täiesti ära on teenitud. Meie, see tähendab maakommisjoni enamus, seda seisukohta mitte õigeks ei tunnista. Nagu meie Eesti riikliku arenemise käik on näidanud, on Eesti rahwas ilma selle eesõigustatud kihita kõige raskemates oludes suutnud oma riiklikku korda luua ja ülal pidada. Senni eesõigustatud seltskonnakiht on nende asjaolude juures, mis mitte Eesti rahwast ei olene, riikliku ehitustöö juurest kõrwale tõugatud. Eestlased wõiwad seda kõige õigusega toonitada, et nemad on meie riikluse kandjad, isegi ka teaduse alal, nad on wõtnud omale wastawad kohustused peale ja täidawad neid rahuloldawalt. Järelikult on see seltskonnaklass, kelle pärast suurmaaomandus oli, meie rahwa juures üleauruseks saanud, selles mõttes, et nemad enam neid teeneid Eesti rahwale ja meie riiklikule korraldusele ei tee, mida nemad senni ütlesid tegewat, ja mille tõttu nad eesõigustatud seisukoha peale pretendeeriwad. Järelikult on kindel, et nad selts-

kondlikult üleauruseks rahwakihiks on saanud, kes mitte seltskonnale sel määral wäärtusi ei anna, kuiwõrd nende pärast eesõigusi on, iseäranis nende suurte waranduste näol. Niisugusest seisukohast waadates on rahwa enamus seisukohal, et sennine klasside waranduslik wahekord nüüd muutuma peab. (J. R a a m o t, maal.: M i t t e r a h w a e n a m u s !) Ma pean ütleva, et seda kirjutawad ka Saksa teadusmehed, ma wõiksin nimetada dr. Ratsenhofer'i, kes ütleb, et aadel on kultuurrahwaste juures täitsa üleauruseks seltskonnakihiks saanud nende eesõigustatud seisukohalt waadates, et nemad, kuna nad enne seda jõud olid, mis ühiskonnas kultuuralusena tegew oli, seda enam mitte ei ole. Edasi, asume Eesti riikluse seisukohale. Kui meie vaatame tasuandmist meie riiklikust seisukohast, ja ka nende kultuuriliste wäärtuste olemasolu seisukohast, mis meil tarwitada on, et siis tasuandmine sennistele suurmaaomanikkudele mitmeti mitte wõimalik ei ole. Muuseas ma unustasin tähendamata, et mulle siin wahele öeldi, nagu olla tasu mittemaksmine ikka mingisugune ülekohtu tegemine, siis peab ütleva, et seda wõib öelda eraomanduse pühaduse seisukohalt, kuid juba maaseaduse waidluste juures sai ette toodud, et eraomanduse pühaduse mõiste on aja jooksul kõrwale heidetud. Peale selle ei jää suurmaaomanikkude klass, kelle käest nüüd maad wõetakse, nii waestena lagedale, nagu seda tahtakse kujutada. Nendel on ikkagi peale selle liikumata waranduse weel igasugust teist warandust. (W a h e l h ü ü e : K a s t e i e r e w i d e e r i s i t e ?) Nemad jääwad suurema hulga kõrwal ikkagi eesõigustatud kihiks, juba hariduse poolest, ja peale selle on neil palju seltskondlikke sidemeid eneste pealwee hoidmiseks. Nii et on kindel, et nad kahetsemiswäärilisse seisukorda ei satu ja ikkagi eesõigustatud seltskonnakihiks jääwad. Meie riik on ennast ajanud kõigeraskematel oludel püsti. Kui meie tahaksime tasu maksta kihile, kelle kohta ma juba tähendasin, et tal mingisuguseid iseäralikke teeneid meie riikluse alal ei ole, ja need määratud summad wälja wõtaksime teiste taskust, kes rohkemal määral meie riigi ehitusraskusi kannawad, siis teeksime meie nendele teistele ülekohtu. Rahaliselt on see, otsekohe öelda, täiesti wõimatu. Meie riik on suurest ilmasõjast osa wõtnud ja peab igasuguseid waranduslikke raskusi kandma, et ennast püsti hoida. Kui nüüd tahe-

takse eesõigustatud kihile suured summad välja maksta, kes nendega arwatawasti välja rändab ja otsekohe meie riikliku organismi wastu wõitlema hakkab, siis on see liig. Täna tähendas muuseas wälisminister, et teatud jõud meie riigi wastu jälle töötamas on. Meie riik ei ole weel saanud ennast majanduslikult püsti ajada, osalt ka wäliste olude surwel, sellepärast oleks see ülekohus määratud summad välja maksta meie endistele suurmaaomanikkudele, et nemad siis wäljamaal need summad meie ümberlökkamiseks ametisse paneksid. Pean ka ütleva, et meie riiklus ei ole weel nii välja arenenud, et meie tohiksime lubada praegusel silmapilgul, kus meil landeswehri sõja mälestused nii elawad on, inimeste peale panna suured maksukoormad nende kasuks, kes wäljastpoolt meie wastu wõitlesid. See kisuks uuesti esile terawaid wastolusid, mis meie rahwa keskel on ja mis just maaseadusega on kinni kaetud ja mis praegustes rasketes oludes esile wõiwad puhkeda kodusõja näol. Kui Asutaw Kogu tõesti wõtaks seisukoha wastu, et wõrandatud maa eest maksetakse tasu, siis kindlasti tähtis osa meie rahwast, iseäranis meie sõdurid, satuksid niisugusesse meeleollu, mida raske on sõnadega kirjeldada. Meil on aga praegu just seesmist ühtmeelt kõigerohkem tarwis, kus meie wäljastpoolt meie tunnustamist ootame. Meiega rehkendamine ripub sellest ära, kuipalju meie seesmiselt tugewad oleme. Seda on ka siin õige rohkesti toonitatud. Ma ütlen, et ka praegune seadus on niisugune, mis wõib meie seesmist ühtmeelt kindlustada. Neid mehi, kellele meie tahame tasu maksta, ei lepita meie millegagi, ja just mitte selle tasumääraga, mis siin on teatud erakondade poolt ette pandud, nimelt endise maahindamise alusel wäljaarwatud tasu. Ma ütlen otsekohe välja, et see tasu neid ringkondi kuidagiwiisi ei rahulda. Meie ei saa kedagi sellega petta. Meie sennised suurmaaomanikud ei häbene tunnustada, et see maahindamine mitte õiglusnõuetele ei wastanud, et see oli ette wõetud teatud otstarbega, et oma sissetulekuid maksude wähenemise otsarbel peita; see olla oludest ära rippunud. Neid ringkondi, kes meie suurmaaomanikke kaitsewad wäljamaal ja mujal, neid ei saa kodanliselt poolt ette pandud tasumaksmisega petta. Need ringkonnad wastawad ja ütlevad, et Eestis on enamline Asutaw Kogu ja enamline walitsus, kes inimeste üle hirwitades wäiksed

summad, mis mitte wõrandatawa maa wäärtusele tõeliselt ei wasta, neile kätte annab ja ütleb, nagu oleks see toepoolest tasu. Muuseas on maakomisjonis praegusel juhtumisel üks nende ringkondade esitaja seda awalikult toonitanud. Teisest küljest jälle, kui meie tasu maksame, need ringkonnad, kes Eesti riiklust senni on toetanud, nimelt Öhtu-Euroopa suurriikide demokraatia, waatawad asja peale pealiskaudselt. Nad ütlevad, Eesti on kodaniline riik, ei teeni meie poolehoidu ära ja teatud ringkonnad meie oma keskelt aitawad selleks kaasa, mille järelduel meie kaotame niisuguse meeleolusunnitamisega wäljastpoolt oma riikluse toetusest palju rohkem, kui selle tasu mitteandmisega. Kui meie selle juurde wõtame seesmise üksmeele, siis peab ütleva, et riikluse seisukohalt waadates meie Eesti riigis tasumaksmine palju hädaohlikum on, kui tasu mittemaksmine, isegi tasumaksmine niisugustel alustel, nagu põllutöministeeriumi poolt ette pandud seaduseelnõus oli nähtud. Muidugi, otsus maad tasuta wõrandada saab niihästi wäljastpoolt, kui ka seespoolt teatud laineid lööma. Seal ei ole mitte midagi teha. Kuid, nagu ma ütlesin, see lainetelöömine saab niisugusel korral, kui meie otsustame tasu mitte maksta, palju vähem kahjulik meie riiklusele olema. Nii siis, meie riikluse seisukohalt ei oleks kahelda, mida meie walima peaksime. Mina isiklikult ei leia mingil wiisil, et siin õiglusele liiga oleks tehtud. Need ringkonnad, kes wastu saawad waidlema, kes otsekohe tasumaksmisest huwitatud on, need peawad isiklikult tunnistama, et nendele mitte midagi muud ei tehta, kui et nende eesõigustatud seisukoht kaob, ja nad Eesti wabariigis teiste kodanikkudega üheõiguslikkudeks saawad. Mina ütlen, et nad weelgi eesoigustega jääwad. Peab ütleva, Eesti riiklus on vähemalt nende elu päästnud ja need ringkonnad wõiwad siin edasi elada, kui neil selleks tahtmist jätkub. Teadmata on, missugused lained meist weel üle käia wõiwad. Praegu on üleilmiline tulekahju olemas. Kui nad ei taha selles suures pöördes põhja minna, siis peawad nad meiega kaasa tulema, et uuel alusel elu edasi ajada. Kui neil ajakohast arusaamist on, siis ei hakka nad enam oma endist eesõiguslikku seisukohta kaitsma.

Mis suurmaaomanduse wõlgadesse puutub, siis peab ütleva, et wõlgade mittemaksmine minu isiklikult seisuko-

halt ja ka wististi osalt maaomanikkude seisukohalt, õigustatud oleks, ja wõib arwata, et see ühel wõi teisel wiisil üleilmalise kriisi tagajärjel tuleb. On ju kindel, et niihästi Wenemaal, kui ka Öhtu-Euroopa riikides selle sõja jooksul palju wõlgu on tehtud, ja et neid mitte täiesti wälja maksta ei saa. Rahwad ei suuda seda koormat mitte kanda. Kuid senni, kui seal see asi ei ole korraldatud, meie Eesti wäike riik ei suuda mittemaksmist läbi wiia, meie ei saa esialgu sellele seisukohale asuda, et wõlad maksmata jätta. Saksamaa, suurriik, kellel ikkagi jõudu wastu panna on, wõtab ka kõige wõimatamad tingimised wastu, mis Versailles'i leping talle peale pannud, tasub oma sõjawõlgu jne. Maakommisjoni enamus leiab, et nendel põhjustel meie seniste suurmaaomanikkude wõlgu tasumata jätta ei saa. Sellepärast on selles seaduseelnõus wõlgadetasumine ette nähtud. Need oleksid põhjused, mis maakommisjoni enamust sundisid käesolewat seaduseelnõu Asutawale Kogule ette panna sellel kujul, nagu ta Asutawa Kogu liikmete kätte on antud.

G. Stackelberg (sks.): Auf die Ausführungen des Herrn Referenten werde ich nicht näher eingehen, das es zu weit führen würde und dieselben so wenig Bezug auf die behandelte Frage hatten. Nur auf die, auf nichts begründete, Verdächtigung der Deutsch-Balten, die Herr Jans aussprechen zu müssen geglaubt hat, will ich antworten. Er hat es den Balten vorgeworfen in der Walk-Frage intriguiert und Unfrieden gestiftet zu haben. Worauf beruht diese Beschuldigung? Etwa darauf, dass die Balten in Lettland der Aussicht sind Walk komme Lettland zu? Ich bin der Aussicht Eesti habe den unanfechtbaren Anspruch auf Walk, intriguiere ich damit in Ihren Augen? In Riga wird meine Stellungnahme wahrscheinlich übel vermerkt. Dann erfolgte noch einmal eine Andeutung auf die Landeswehr. Wie oft soll man es denn wiederholen, dass wir Deutsch-Balten in Estland in keinerlei Beziehungen zur Landeswehr gestanden haben, dass wir von ihren Plänen nichts gewusst und ihr Vorgehen durchaus missbilligt haben. Trotz aller Bemühungen und Wünsche, ist es ja auch nicht gelungen auch nur das geringste Material gegen uns zu finden.

Zu vorliegendem Gesetzentwurf überhaupt zu sprechen ist für mich sehr

schwer, da ich ihn für vollkommen indiskutabel halte. Wir, das heisst meine Fraktion stehen nach wie vor auf dem Standpunkt, dass Enteignungen nur dann zulässig sind, wenn das allgemeine Interesse es erfordert und dann nur, gegen eine gerechte Entschädigung. Nun liegt aber der Fall so, das unseres Erachtens die Durchführung der Agrarreform in der durch den Gesetz vom 10. Oktober 1919 bestimmten Weise den Interessen des Staates zuwider läuft. Die Notwendigkeit einer Agrarreform ist von uns niemals bestritten worden, nur wünschten wir sie in einer anderen Weise durchzuführen, die den Landhunger ebenfalls gestillt, die Produktivität des Landes aber nicht erschüttert und den Berufstand der Grossgrundbesitzer nicht entrechtet und vergewaltigt hätte. Ein jedes Gesetz hat zwei Stadien. 1) Es wird erlassen, 2) es wird durchgeführt. Wenn nun meines Erachtens dieses Gesetz an und für sich schlecht war, so bedeutet seine Durchführung ein ganzes Gebirge von Ungerechtigkeiten und Willkürakten. Ich will in Kürze darüber hinweggehen, dass in einer Anzahl von Fällen die Gutsbesitzer mit ihren Familien von Haus und Hof vertrieben worden sind, ohne dass dazu ein zwingender Grund vorlag. Die Güter waren unbestreitbar gut bewirtschaftet und ein Bedürfnis nach Land lag nicht vor, was klar daraus erhellt, dass die Güter unaufgeteilt vom Staate weiter verwaltet werden. Welche Gründe die Staatsbeamten zu diesem Vorgehen in den einzelnen Fällen veranlassten, kann ich nicht nachweisen. Soviel steht fest, die grösste Rücksichtslosigkeit ist im Kreise Jerven zu Tage getreten, wo Fälle zu verzeichnen sind, die einem den Eindruck erwecken, als ob dem Vorbilde Armeniens nachgestrebt würde.

§ 11 des Agrargesetzes sagt: Bei der Festsetzung der Entschädigung für das lebende Inventar wird der Marktpreis des Jahres 1914 zur Basis genommen.

§ 12 als Grundlage für den Preis des toten Inventars wird der Preis des Inventars aus der Zeit angenommen, als der Gegenstand erworben wurde. Ist das Inventar abgenutzt, so wird von seinem Preise ein entsprechender prozentualer Abzug gemacht.

Die Schätzungen sollten von Kommissionen ausgeführt werden. Obgleich § 28 bestimmt, dass es der Regierung

überlassen bleibt die Ausführungsbestimmungen zu erlassen, hatte der Herr Minister der Landwirtschaft, eine Instruktion herausgegeben, in der die Preise und Abnutzungsquoten für sämtliches Inventar genau angegeben waren. Dadurch war die Schätzung der Kommissionen ziemlich illusorisch geworden und das Inventar wurde zu Preisen geschätzt die jedenfalls nicht diejenigen des Jahres 1914 waren. Später ist allerdings eine Erläuterung des Ministers erfolgt, die da sagt, diese Instruktion solle nur als Richtschnur gelten. Doch ein grosser Teil der Schätzungen war bereits erledigt und eine Neuschätzung ist bisher nicht erfolgt. Von der Regierung war als Umrechnungskurs des russ. Rbl. bei den ermittelten Preisen von 1914. 20 Estnische Mark festgesetzt worden. Warum diese Zahl gefunden wurde, ist niemals erklärt worden. Ja es hiess es entspreche der „Inneren Kaufkraft der Estnischen Mark“. Ja, diese Erklärung ist zum mindestens anstreitbar. Der Goldrubel, der zirkuliert, kostet 70—80 M. Ein Pud Roggen, das früher 1 Rbl. kostete, bezahlen sie mit 150 Estnischen Mark mindestens. Ja wenn die Regierung den Goldkurs gewählt hätte, so hätte man darüber diskutieren können, ob es eine angemessene Entschädigung ist, da auch die Kaufkraft des Goldes gesunken ist. Und während der Preis eines Pud Roggen 150 Estnische Mark mindestens ist, das Ausländische Weizenmehl — 300 Estnische Mark im Einkauf, 600 Estnische Mark im Verkauf kostet, zahlt man den Gutsbesitzern für im Jahre 1919 geerntetes Korn für Roggen 20 Mark, Weizen 22, Sommerkorn 18 Mark. Dass Korn zu Inventar gerechnet wird, ist etwas Neues, das Neueste aber ist, dass Korn, das eventuell zu bevorstehenden Requisitionen notwendig sein könnte, zu Preisen von 1914 enteignet wird. Aber noch gelungener ist es, wenn für Holzvorräte die Preise von 1914 Anwendung finden. Bekanntlich ist der Fällerlohn in vielen Fällen höher als der Preis des Jahres 1914. Was für Ergebnisse die Inventarschätzungen ergeben haben, werde ich Ihnen durch wenige Beispiele illustrieren.

Ein Gut in Jerven Kardina wurde im Jahre 1919 in Administration genommen. Der vom Staate eingesetzte Verwalter kaufte 6 Pferde zu, wahrscheinlich eine sehr zweckmässige Massregel und zahlte für Rechnung des Besitzers 70.800 Est-

nische Mark. Im Frühling 1920 wurde das Gut und Inventar enteignet. Es fanden sich 40 Arbeitspferde vor. Diese sind von der Kommission mit 61.000 Estnische Mark 3.050 Rbl. geschätzt worden. Der frühere Besitzer hat somit für seine 34 Pferde 9.800 Estnische Mark zugezahlt. Die Instruktion des Landwirtschaftsministers sieht für Rindvieh einen Preis von 2 Rbl. 50 Kop. pro Pud vor. Als höchsten Zuschlag für Racevieh sind 25% vorgesehen. Nehmen sie an das eine Racekuh 25 Pud wiegt, so ergibt sich ein Preis von 62 Rbl. 50 Kop. bei einem Zuschlag, von 25% 75 Rbl. 50 Kop. Jedermann der 1914 mit Viehzucht zu tun gehabt hat, weiss es, dass 300 Rbl. kein seltener Preis für Racekühe und Stärken war. Doch sind mir eine Reihe von Fällen benannt, wo eben jede Erhöhung verweigert wurde und Racevieh schlag weg zu 250 taxiert wurde.

Vielleicht das gravierendste ist es, dass dem Gesetz zuwiderlaufend auch rein persöhnliches Eigentum des Besitzers enteignet wird und immer zu Preisen des Jahres 1914 X 20. Equipagen auf Gummirädern (Ahapper, Kollo, Morras, Tollie, Allenküll). Badeeinrichtungen (Eyeser), Tische, Stühle, Mahagonimöbel, Betten, Kissen, Bettwäsche, Uhren, wobei nachfolgende Preise zu verzeichnen sind.

Stühle à 15 Kop. × 20 = 3 Mark.

Sophas à 120 Kop. × 20 = 24 Mark.

Waschkanne à 8 Kop. × 20 = 1 Mark.
60 Pfen.

Auf dem Gute Kardina wurde die von Administrator für 300 Estnische Mark gekaufte Wäsche mit 24 Mark taxiert.

Doch ich habe Ihre Aufmerksamkeit lange genug in Anspruch genommen, ich füge nur hinzu, dass dies Alles Aktenmässig belegtes Material ist und seinerzeit im Reichsgericht zur Verhandlung kommen wird. Ich meine die Wichtigkeit der Anwendung des Gesetzes illustriert daraus. Nun soll mit dem Entschädigungsgesetz die letzte Hand an das Kunstwerk gelegt werden. Warum das Gesetz den Namen „Tasumaksmise seadus“ trägt, ist mir unverständlich, es sollte heissen „Tasumittemaksmise seadus“. In einer Beziehung ist das Gesetz anerkennenswert, in einer solchen Kürze ist wohl kaum eine Frage von so grosser Wichtigkeit behandelt worden und dann zeichnet es sich vor dem Projekt, das vom Ministerium der Landwirtschaft ausgearbeitet worden war, durch seine Aufrichtigkeit aus. Es

sagt im § 1 was man will, während das andere Projekt den falschen Schein erwecken wollte, als wenn eine Entschädigung gezahlt würde, während in Wirklichkeit nicht die Rede davon war.

§ 2) weist zwei Variationen auf. Die erste will alle inpassierten Schulden auf den Staat übergehen lassen. 2) es sollen nur Schulden übernommen werden, die dem geschätzten Werte entsprechen, der in § 3 zum Ausdruck kommt. Was soll denn mit dem nicht gedeckten Beträgen geschehen?

Sollen dieselben Privatschulden der früheren Besitzer werden, nach dem ihnen alles genommen ist auch ihr bewegliches Hab und Gut fast umsonst abgenommen ist?

Dabei ergibt sich die interessante Tendenz. Dem gut Situierten, der keine Schulden hat, soll noch eine Bagatelle gelassen werden, dem Armen soll auch das Letzte genommen werden.

§ 3) sieht das Schätzungsverfahren vor. In Süd-Estland vormals, Nord-Livland sollen die Steuerrubel, die nach der letzten Schätzung ermittelt sind, mit 5% kapitalisiert werden. Ja, das sollte doch jedem klar sein, eine Steuereinschätzung hat doch nie den Zweck den faktischen Wert eines Objektes zu bestimmen, sondern nur den relativen Wert. Es ist dabei gleichgültig ob ein Objekt auf 10.000 oder 20.000 geschätzt ist, wenn nur an alle Objekte derselbe Wertmesser gelegt ist.

Für Nord-Estland liegt die Sache noch wesentlich eklatanter; da soll die Haken-schätzung als Wertmesser dienen.

Die Schätzungsmethode stammt aus dem vorigen Jahrhundert, ist niemals ein-wandsfrei gewesen, er gab aber doch zu einer Zeit, wo das ganze Bauerland ein-verkauft und verpachtet war ein zutref-fendes Material solange die Wirtschafts-führung eine rein extensive war und der Wald als Einnahmequelle nicht in Be-tracht kam. Ich setze voraus, dass der Berechnungsmodus Ihnen bekannt ist.

Doch mit den veränderten Vorhältnis-sen, vor mehr als 20 Jahren wurde es klar, dass die Methode keineswegs den gerechten Anforderungen entsprach und es sollte an eine Veränderung des Steuer-systems geschritten werden. Doch das liess sich nicht von heute auf morgen ver-wirklichen. 1) Es waren sehr grosse Mit-tel erforderlich, 2) die russische Regierung weigerte sich ein Gesetz zu bestätigen, da eine einheitliche Schätzung in allen

Gouvernements geplant wurde. Schliess-lich gelang es ein Gesetz in der Reichs-duma und Reichsrat durch zu bringen und die Vorarbeiten begannen in beschleunig-tem Tempo, und wenn der Weltkrieg nicht dazwischen gekommen wäre, wäre die Katastrierung wohl schon durchge-führt. Nun und ein von allen Teilen als veraltet erklärtes Steuersystem, das nie den Wert hat feststellen wollen, soll nun als Ausgangspunkt dienen. Ich will ihnen ein Beispiel anführen. Ein Gut hat 23 Haken, entspricht einem Reinertrage von 6.900 Rbl. zu 5% kapitalisiert, 138.000 Rbl. = Dieses Gut ist von der Kredit-kasse auf 225.000 Rbl. geschätzt, mit 150.000 Rbl. beliehen. Privat-hypoteken ruhen etwa 80.000 Rbl. darauf. Der Hauptwert des Gutes liegt in einem nicht grossen, aber sehr gut gehalten und ge-schonten Walde, der von der Kredit-kasse nicht geschätzt wird. Der Wert der Gebäude vor dem Kriege war circa 240.000 Rbl. die in letzter Zeit gemachten Meliorationen circa 50.000 Rbl. Das ist nur ein Beispiel.

§ 5) spricht von den Personen, deren Inventar kostenlos enteignet werden soll. Bereits in der Kommission machte ich da-rauf aufmerksam, dass es nicht gesagt ist, wer die Schuldfrage bestimmt. Gegen den ordentlichen Gericht wäre ja kaum etwas einzuwenden, wohl aber gegen ad hoc ernannte Tribunale.

Im Namen meiner Fraktion im vollsten Kontakt mit der gesamten deutschbalti-schen Bevölkerung Estlands habe ich die Ehre das Gesagte zusammenfassend zu erklären: Vorliegender Gesetzentwurf ist für uns vollkommen unannehmbar. Wir stehen auf dem Standpunkt, dass Enteig-nungen zulässig sind, wenn das allge-meine Interesse es erfordert, gegen eine gerechte Entschädigung. Unserer Mei-nung nach erfordert das allgemeine Inte-resse das Agrargesetz vom 10 Oktober nicht, es gereicht dem Lande vielmehr zum Schaden.

Die Notwendigkeit einer Agrarreform ist von uns stets betont worden, doch sollte sie in anderer Form, als wirtschaft-liche Massregel, nicht als politischer Racheakt durchgeführt werden. Wir werden ein Gesetz, das unserer Rechts-auffassung nach eine Beraubung des Be-rufsstandes der Gutsbesitzer bedeutet, nie anerkennen und stets dagegen protestie-ren und mit allen uns zu Gebote stehenden legalen Mitteln bekämpfen. Wir wer-

den die gerechte Entschädigung unter allen Umständen zu erreichen suchen unbeschadet dessen, dass sich der Einzelne, der Not gehorchend, zeitweilig mit noch so wenigem hat bescheiden müssen, in letzter Instanz durch das Mittel des Völkerbundes, welchen Eesti durch seine Bitte um Aufnahme in denselben als Instanz über sich selber anerkannt hat, und dessen Schutz die einzige Gewähr für den Bestand unseres Staates ist. Wir erklären, dass wir uns nicht entwurzeln lassen werden, wie das die offenbare Absicht des Agrargesetzes ist, sondern den Auspruch aufrechterhalten, auf das Mass an Mitarbeit beim Aufbau des Staates zu dem Erfahrung und bisherige Leistung uns berechtigten.

Denn unsere Heimatliebe ist durch die schweren Prüfungen der letzten Jahre nicht abgeschwächt worden, sie ist gewachsen. (Pahemalt poolt: On see isamaa-armastusteilnüüd kaswanud jah küll!!!)

O. Strandman (töer.): Tööerakonna nimel teen ettepaneku, ettepanud seaduseelnõu anda rahaasjanduse komisjoni. Põhjendan ettepanekut järgmiselt: maaseaduse komisjonis ei saanud ükski ettepanek kindlat enamust § 1-se kohta, maad tasuta wõõrandada. Maa-seaduse komisjoni seda eelnõu uuesti tagasi anda ei ole mingit mõtet, sest maa-seaduse komisjonis ei saa see seadusprojekt kindlat enamust ja ma kardan, et seda ka Asutawas Kogus saada ei ole. (Pahemalt poolt: Maaseaduse komisjonis 12:8 wastu.) Ma tahan siin praegu seda seletada, miks ta Asutawas Kogus enamust ei saa, ehk miks enamust raske saada on. Sel puhul selle projekti poolt, mis praegu maaseaduse komisjonist tuleb, hääletavad pahempoolsed rühmad: iseseiswad sotsialistid ja sotsiaaldemokraadid, see on 48 häält. Teised saavad arwatawasti wastu hääletama. Komisjonis peaks ju ka samane wahekord olema. Ka walitsuse poolt sisseantud eelnõule saab samane saatus osaks. Selle eelnõu poolt saaksid hääletama tööerakond ja rahwaerakond, ta wastu hääletaksid sotsiaaldemokraadid, maaliit, Saksa erakond ja Wene rahwus-esitaja. Siis on ka walitsuse poolt sisseantud seaduseelnõu tagasi lükatud. Raha-asjanduse komisjoni seda seaduseelnõu anda on päris loomulik. Wõib olla, et rahaasjanduse komisjon seal teatawad

muudatused ette wõtab, sest rahaasjanduse komisjon peab ju iga tasumaksimist puudutawa küsimuse läbi waatama ja oma arwamist selle kohta awaldama. Wõib olla, et pärast seda see seaduseelnõu Asutawale Kogule wastuwõetawaks saab. Siis wõiks selle kohta weel sõna wõtta. Praegu tahtsin ma aga ainult ühte öelda. Kui teie, härrad sotsiaaldemokraadid, selle seaduse juures katsute oma põhimõtet läbi wiia, nagu seda härra Jans'i seletusest näha, ja praegu maa tasuta tahate ära wõtta, maha arwatud wõlad, siis tasandate teed soowimata nähtusele. Wõib olla, kui nüüd läbi kukub maa-seaduse komisjoni ettepanek, et siis tulewane Riigikogu täie tasu wõõrandatud maade eest maksab, ja kui nüüd rahwas peab miljonid selleks otstarbeks wälja andma, siis olete teie selles süüdi. (Pahemalt poolt: Ah teie näete walimistagajärgi ette!) See on nõnda praegu minu arwamine, walimistest ja selle tagajärgedest ei räägi ma praegu. (Kära pahemalt poolt.)

Juhataja A. Rei: Palun rahu.

Põllutööminister Th. Pool: Austatud Asutawa Kogu liikmed! Maa-seaduse komisjoni poolt ettepanud seaduseelnõu läheb diametraalselt lahku walitsuse poolt sisseantud eelnõust. Nimelt on maakomisjonis otsustatud maad tasuta wõõrandada, kuna aga walitsuse kawas tasu ette on nähtud. Komisjoni aruandja tõi siin ette põhjused, mis maakomisjoni sundinud sarnast sammu astuma. Minu arwates ei ole need argumendid mitte küllalt põhjendatud, sest et tegelikult ka maakomisjon maa eest tasu maksab wõlgade tasumise näol. Wahe seisab selles, et maakomisjoni poolt tahetakse wäliselt läbi wiia printsiipi — maad tasuta wõõrandada. Oma sõnade illustreerimiseks toon järgmised arwud ette: Kui wõtta liikumata waranduse hindamisaluseks need põhimõtted, mis walitsuse poolt sisseantud seaduses ette on toodud, siis tuleks maaseaduses wõõrandatud maade eest umbes 78 miljonit tasu maksta. Wõlga on aga nende maade peal kreposteeritud 84 miljonit. Kui Eesti riik need 84 miljonit oma kanda wõtab, siis ei wõi kuidagi öelda, et maa eest mingisugust tasu pole makstud. Küll aga annab see samm teistele materjaali meie wastu agitatsiooniks, ja ma wõin siin konstateerida seda fakti, et maakomisjonis teataw pool selle küsimuse juures

õige rahulikuks jäi. Teine põhjus, mis pärast walitsuse arwates tasuta maad wõõrandada ei wõi, on see, et sarnasele seisukohale asudes meie maaomanikud wäga mitmesugusesse seisukorda asetame. On teada, et wõlad, mis maa peal lasuwad, tihti tingitud on sellest, et teatava mõisa omanik kapitaali tarwitas tööstuse ettewõtetusse mahutamiseks; on juhtunud, kus need pantkirjad maade omanikkude käes on. Kui meie ainult mõisate wõlad oma kanda wõtame, siis maksaksime üksikutele isikutele tasu, kuna teised, kes oma mõisate peale wõlgu ei ole teinud, nendest wabastatud saaksid.

Mis sellesse põhimõttesse puutub, mille wastu siin waieldi härra Stackelberg'i poolt, põhimõtete wastu, mida walitsuse seadusprojekti maade hindamise suhtes ette toodud, siis toonitati seda, et see hindamine täiesti õigluswastaselt sündida ja sugugi tegelikule elule ei wastawat. Ma konstateerin seda fakti, et esimest korda sarnane seletus antud on esitaja poolt, selle tegewuse ja hindamise kohta, mis käesolewas seaduses aluseks on wõetud. Siisamaani on toonitatud ikka ja alati seda, et meil, eraldi Liwimaal, maksude jaotus õiglaselt on toimetatud. On esimene kord, kus rüütelkonna esitaja oma sennise tegewuse kohta õiglase otsuse annab. Kui meie rüütelkonna oma hindamist sellegipärast neile tasumaksmise aluseks wõtame, siis ei tarwitseks nende esitajatel seda meile ette heita. Kui wõtta Liwimaa hindamiseseadus 1901. aastast, ja neid instruksioone, mida sellel hindamisel aluseks wõeti ja mille järele hindamist tehti, siis wõib öelda, et need on ühed parematel sellel alal, seda tunnistawad kõik. Hindamise toimepanijad olid rüütelkonna liikmed, teiste sõnadega, mõisaomanikud olid algusest lõpuni need, kes instruksioonid wälja töötasid ja läbi wiisid. Kui nüüd öeldakse, et tasu sarnase hindamise põhjal mitte õiglase pole, siis ei tea keda süüdistada. Eestimaa hindamise andmed adrasajandikkudes on küll teatawal määral wanemast ajast pärit, kuid nende määramisel on maade pealt maksetawatest rentidest wälja mindud — seega maa puhtast sissetulekust. Sellega peame meie leppima, sest nüüd uut hindamist ette wõtta oleks tegelikult täiesti wõimatu. Luban weel mõned sõnad wastuks rhs. Stackelberg'i seletuse kohta, kes selle seaduse puhul põllutööstusele ägedaid etteheiteid tegi, et mitte põhjust anda ühel wõi teisel wiisil siin

ettetoodud kõnet ära kasutada. Kõigepealt, mis puutub sellesse seletusse, et maaseadus Eesti rahwa huwidele wastu käib ja temale õnnetuseks saab, selle wastu waidlemine wiiks pikale; teiseks on selle üle juba küllalt waieldud. Kahtlust ei ole, et maaseadus ei wasta likwideeritawate mõisate omanikkude huwidele. Mis puutub Eesti riikluse huwidele, siis on see likwidatsioon, ühenduses uue suurearwulise iseseiswa wäikepõllupidajate rühma loomisega, üks aste Eesti riikluse loomise ajaloo, teda järjekult peab hindama ka sellest seisukohast. Edasi toodi ette terwe rida süüdistusi maaseaduse tegeliku elluwiiamise kohta. Tähendati kõigepealt, et on terwe rida mõisaid üle wõetud, nähtawasti ilma põhjusega, sest et riik neid ise peab. Mina wõiksin neid üles lugeda ja ka ülewõtmise põhjused ette tuua. Nii on riigi kätte wõetud Dellingshausen'ite, Brewern'ite ja Strick'ide mõisad. Kuid nende härrade maad ja sissetulekud on ära wõetud sellepärast, et meil nende kohta andmed on, et nad pärast tegelikku Eesti riigi loomist, riigi wastu tegewad on olnud. Mõisate nende jätmise oleks lihtsalt wastastele sõjariistade kätteandmine olnud. Mis puutub põllutööstuse ministereiumi sundusesse likwideeritawatest mõisatest mõisaomanikkude lahukumiseks, siis ei waidle ma selle wastu, et see abinõu karm on. Kui waadata isiklikust seisukohast asja peale, wõib olla, on nii mõnestki isikust kahju. Kuid toonitan jällegi, meil on walida kahe tee wahel: kas meie tahame maareformi läbi wiia wõi mitte. Kui mõisaomanikkude poolt kõik rattad käima pannakse, kui agiteeritakse, kui maasaajaid omawahel tülli ajada katsutakse, kui neid hirmutatakse, ka maareformi iga abinõuga nurja ajada katsutakse, siis ei ole teist teed sarnaste mõisaomanikkude wastu sel, kes tahab maareformi läbi wiia, kui et ta peab neid halastamata kõrwaldama.

Edasi toonitati ja toodi ette ministereiumi poolt antud instruksioone inwentari hindamiseks. Need olla rohelise lauta tehtud, sest et need ei wasta mitte tõeloludele. Selle kohta wõin tähendada, et need hinnakirjad, mis põllutööstuse ministereiumi poolt juhtnõõridena antud, on kokku seatud meie soliidsemate põllutööstasinate äride kataloogide andmete põhjal. Kui wõtta neid andmeid, siis wõib tihti leida, et need ennem liiga kõrgelt, kui madalalt on wõetud. Nii näiteks wiinawabrikute sisseseaded. Kui siin toonitati,

et ühel ja teisel pool on hinnatud inwentaari madalamalt, kui see wast 1914. a. hindadele wastab, siis wõib selle wastu ka terve rea kaebtusi maasaajate poolt ette tuua, kus liig kõrge hindamise üle nurisetakse, näiteks Läänemaal, on mustlaste poolt pakutud hobuste eest 3 rubla, mis 150 rubla eest hinnatud on. Niisuguseid näiteid wõib terve rea ette tuua. Üksikuid wääratusi wõib ühelt ja teiselt poolt ette tuua, mis sarnase suure asja juures paratamata. Neid on wõimalus alati rewideerida ja hindamise peakomisjonile nende peale kaebtust tõsta. Wiinawabrikute hindamise kohta on terve rida protestisid põllutööministeeriumi poolt toodud, sest et nad märksa kõrgemalt on hinnatud, — olgugi et nad töös on olnud ja nendel endist wäärtust ei ole, — kui nad uuestpeast, näiteks Roosen ja Ko. kokkuseatud nimekirjade põhjal maksawad. Asjata on ette tuua seda fakti, et ühelt poolt madalalt hinnatud on, sellepärast, et teiselt poolt terve rea wastupidiseid fakte ette tuua wõib. Suure ülekohtuna toodi ette rahakurs, nimelt, et 1 rubla on hinnatud 20 Eesti marka, kuna tegelikult kuldrubla eest maksetawat 70 ja rohkem marka. Et börs hind 70 marka on, selle wastu mina ei waidle, kuid see on ka selge, et meie wäliswaluuta kurs sugugi mitte siseturule ei wasta ja teda tarwitada ei saa mõisate likwidatsiooni puhul. Kui kuldrubla kurs kindlaks sai määratud, siis ei wõetud arwesse mitte ainult neid üksikute tarbeainete hindu, mis praegu maksetakse ja mis kannawad oksjonihinna laadi, waid wõeti arwesse seda, kui palju kõik wäärtused meil keskmiselt tõusnud. Kas on meil majad näiteks 70 korda tõusnud omas wäärtuses? Ja palgad? Kas on ka need niipalju tõusnud? Nende kohta wõib kindlasti öelda, et need ei ole mitte 20 korda tõusnud. Tuleb arwesse wõtta ka seda, et meil siin hindamine sünnib detailides, iga asja hinnatakse üksikult ära, kuna inwentaari ülewõtmine suurel wiisil terve mõisa kaupa sünnib. Hinnad, mis kogu mõisa kohta saadud, ei ole sugugi nii madalad. Meil on juhtumisi olnud, kus wiinawabrik, näiteks Raasiku oma, on kokkuleppel ostetud 120.000 margaga, kuid hindamise järele oleks ta rohkem maksta läinud, kui kokkuleppel omanikuga. Rüütelkonna mõisate inwentaar kogusummas maksis vähem, kui praegu hindamise teel saadud mõisad ja mõisate inwentaar. Ei näe ühtegi põhjust

mõisaomanikkude inwentaari hindamise aluseks wõtta oksjonihindu, mis praegu turuhindadena maksawad. Siin toodi näitena ette, et tõulehmade eest otse naeruwäärilisi hindu maksetakse. Kui tõuloomadeks igat mõisa kirjut lehma nimetada, siis wõib see wäide maksew olla. Kuid meil on ikkagi tõulooma mõiste teine. Meie nõuame andmeid looma sugu kohta, andmeid, kas ta puhaswereline on, teatud saagianni kohta jne. Pea kõigi mõisate — igatahes suure enamuse juures, — ei ole neid andmeid. Puuduwad tõuraamatud, tõendused, et nad tõesti tõuloomad on. Tõuloomadena hinnatud on nad palja wäljanägemise järele. Et 1914. a. keegi sugupulli eest palja wälimuse eest 500—600 rubla maksuma ei hakanud, on igalühel selge. Lõpuks süüdistatakse ministeeriumi weel selles, et ta inwentaari mõistet on õige laiendanud, nii et isiklike warandusigi on inwentaari nimel wõõrandatud. Kahjuks ei ole maaseaduses küllalt konkreetset ära tähendatud, mida õieti inwentaari mõiste all tuleb mõelda. Ühelt poolt wõib oletada, et tagawarad kuuluwad kõik inwentaari hulka ja seda wõib ka juriidiliselt põhjendada. Sellest wälja minnes wõib ministeeriumile ennem etteheiteid teha, et ta liiga piiranud on tagawarade ülewõtmist. Ei salga, et on juhtumisi olnud, kus komisjon on niisuguseid asju wõõrandanud, mis meie instruksiooni järele põllumajanduslikust inwentaarist wälja oleksid pidanud jääma, kuid ma konstateerin jällegi kord ka seda teist fakti, et meil on terve rida andmeid olemas, kus endised omanikud omakorda wõõrandatawat inwentaari on püüdnud häwitada, kus isikud, kes inwentaari alalhoidmise eest wastutama pidid, kõik rattad käima on pannud, et inwentaari kõrwaldada. On juhtumisi olnud, kus põllutööministeerium sunnitud on olnud asja kohtu otsustada andma. Lõpetan oma seletust sellega, et weel kord kordan, et nii ühel kui teisel juhtumisel määrustest kõrwalekaldumisi on olnud, seda aga üldistada mitte wõimalik ei ole, kuna peale selle ka igapähele niisugusele faktile wõimalik on teisi wastupidiseid fakte ette tuua.

Juhataja A. Rei: Sõna on akl. Jans'il.

J. Jans (sd.): Järjekorras wastan ma mõne seisukoha peale, mille peale siin tähelpanu juhiti. Mis härra Stackelberg'i waidlusesse puutub, et meie endisi suur-

maaomanikke kahtlustatakse jne., selle üle ei maksa siin muidugi sõnu teha, faktisid võiks mõndagi ette tuua. Ühte asja, mida härra Stackelberg siin ette tõi, pean õiendama. Tema leidis, vähemalt nii võis aru saada, nagu kahjateks eestlased ja võib olla sotsiaaldemokraadid seda, et endistelt mõisnikkudelt ka nende haridust ei saa ära võtta. Mina ütlen, et ei mina, ega ka keegi teine sotsiaaldemokraat ei ole seda enesele kuskil lubanud, mina konstateerisin ainult fakti, et haridust võib täiesti rahaliselt hinnata. Kes aga rahvalt haridust võtta tahtsid, siis pean ütleva, et need olid teie esitajad Saksa okupatsiooni ajal. „Postimehes“ avaldati avalik teadaanne, et Tartu ülikooli võetakse ainult neid isikuid, keda leitakse wastavate võimude poolt riigile, see tähendab muidugi Balti hertsogiriigile, kasulikud olewat. Mina isiklikult käisin nende Saksa koolivõimudega, kui Tartu rahvaülikooli esitaja, rääkimas, kes mulle ülikooli hariduse piiramisvajaduse selgeks tegid, mis mulle küll siiski selgusetaks jäi. Siis pööraksin härra Stackelberg'i poole, et ta püüaks ära määrata tasu, kui suur see senniste suurmaaomanikkude arvamise järele peaks olema, kuidas maahindamine tuleks toime panna kursi järele, et see õiglane tasu teie seisukohalt oleks.

Siis avaldas härra Strandman arwamist, mis mulle näis wähe pentsik olewat, et tulewaste walitute otsuse järele tuleb ehk tasu maa eest täies ulatuses parunitele wälja maksta. Eesti rahwa kohta igatahes peab ütleva, et meie taluomanikud kindlas arwamises on — ma olen katsunud nende arwamist teada saada — et need maasaajad, kellele mõisatest maad antud, et need üksinda mitte neid summasid wälja ei jõua maksta, mis wälja maksta tuleks, waid maksab terwe Eesti rahwas, tähendab, endised taluomanikud ka. Sellepärast mina rahwa otsust tasumaksmise kasuks ei usu. Kui aga Eesti rahwas seda tõesti tahab teha, siis tehku, ei wõi midagi parata. See on niisugune seisukoht, mille üle pikemalt ei tuleks waielda.

Härra Pool'ile on mul tähendada, et kui tema toonitas seda seisukohta, et kui meie wõtame wõlad Eesti riigi kanda, siis see sedasama tähendab, mis tasu wäljamaksmine — see õige ei ole. See on kindel. Nagu teie ise teadustasite, on mõisaid ja palju maid, mis mitte wõlgadega koormatud ei ole, sellega maksetakse tasu ka nende wõõrandatud maade eest, mis

mitte wõlgadega koormatud ei ole; see on summa, mis wõlgade maksmise korral arwesse ei tule wõtta, ja minu rehkendamise järele oleks see 80 miljonit Eesti marka — praegu ei ole mul andmeid meeles. Kuid saadud andmete põhjal arwan ma, et see 100 miljoni Eesti margani ulatab. Igatahes on õige, ma ei mäleta, kas riigikontrolli esitaja wõi keegi teine tähendas, et praegune inwentaari eest tasumaksmine juba määratud summasid nõuab, ja kui nüüd sinna juurde panna wõlad, pluss tasu, siis tõuseb küsimus, missugusest allikast Eesti rahwas, Eesti riik, selle wälja maksab. Mis pantkirjade pidajatesse puutub, siis olla need sennised maaomanikud, kes on osanud rahaga paremini ümber käia ja nende korralikuse eest seatakse nad halwemasse seisukorda kui teised, kes raha osanud läbi lüüa ja wõlgu teha. Kuid siin tähendas isegi maaliidu esitaja waidluse ajal, et niisugusel murdeajal laastud lendawad, kui metsa raiutakse, et mõnigi põõsas tuleb üles kiskuda. Ei ole midagi teha, kui mõne isikuga nii sünnib, et tema käest wõetakse teataw arw warandust rohkem ära, kui teise käest. See on nii, et meie ei saa, nagu juba härra Pool tähendas, üksikute isikute seisukohast wälja minna. Siin on ikkagi küsimus, kas meie seisame Eesti riikluse seisukohal, kas peame meie Eesti riiklust niisuguseks nähteks, mida tarwis on mitte Eesti rahwa, waid lihtsalt inimese kultuuri seisukohalt ülewal hoida, kas ta on üks liige rahwaste perest, tema kultuuritöö tarwilik, kas ta on õigustatud olema, wõi mitte. Siin ei wõi mitte nõuda, et rahwas wõi riik wõtaks oma peale koormaid, mida ta mitte ei suuda kanda. Mina ei kaitse siin mitte mingisugust partei seisukohta, waid täiesti Eesti rahwa kasude seisukohta. Leiate teie, et endised suurmaaomanikud on õigustatud tasu saama, ükskõik, mis Eesti riigist saab, siis otsustage teisiti.

H. Kuusner (rhw.): Rahwaerakonna rühma nimel teatan, et ettepannud seaduseelnõu meile wastuwõtmata on ja kui ta arutuse alla wõetakse, siis selle poolt hääletada ei wõi. Meie ühineme tööerakonna ettepanekuga, seda küsimust rahaasjanduse komisjoni kätte anda. Argumentidega, mis komisjoni aruandja ette kandis, ei saa kuidagi wiisi ühineda. Meie oleme küsimuse peale algusest saadik waadanud, mitte kui poliitilise küsimuse peale, waid kui ökonoomilise.

N. Kann (krst.): Kristliku rahwaerakonna nimel teatan, et meie ühineme niistästi tööerakonna, kui ka rahwaerakonna fraktsiooni ettepanekuga.

K. Ipsberg (maal.): Mina teen niisamasuguse ettepaneku, kui rhs. Kann.

Juhataja **A. Rei**: Sõna on lõpu-kokkuwõtteks aruandjal.

Aruandja **J. Jans**: Teen ettepaneku seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta.

Juhataja **A. Rei**: Rohkem sõna-soowijaid ei ole. Hääletamisele tuleb kaks ettepanekut: 1) ühine ettepanek tööerakonna, rahwaerakonna, kristliku rahwaerakonna ja maaliidu poolt — seaduseelnõu rahaasjanduse komisjoni anda, ja 2) komisjoni aruandja poolt — eelnõu I lugemisel wastu wõtta. (G. Stackelberg, sks.: Mina tegin ettepaneku seaduseelnõu tagasi lükata.) Sellega on 3 ettepanekut. Ulatus järel tuleb esiteks hääletamisele rhs. Stackelberg'i ettepanek, siis ühinenud erakondade ettepanek ja wiimaks komisjoni ettepanek. (Hääletatakse.) Rhs. Stackelberg'i ettepanek on nähtawa enamusega tagasilükatud. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud seaduseelnõu rahaasjanduse komisjoni anda. Komisjoni ettepaneku hääletamine langeb ära.

10. Seadus kirjanikkude, kunstnikkude ja teadlaste taotamise kohta — I lugemisel. Hariduskomisjoni aruandja **N. Kann**: Teen ettepaneku seaduseelnõu esimesele lugemisele üle minna.

A. Schulbach (töer.): Sennise praktika järel on kõik seaduseelnõud, mis riigile wäljaminekuid teewad, rahaasjanduse komisjonis läbi waadatud. Sellest praktikast ei ole erandeid tehtud ka niisuguste tähtsate seaduseelnõude juures, nagu algkooliõpetajate palgaküsimus. Minu arwamise järel peaksime ka selle seadusega sama teed käima, ja sellepärast teen tööerakonna nimel ettepaneku eelnõu anda rahaasjanduse komisjoni läbiwaatamiseks.

H. Nurk (sd.): Ma teen uue ettepaneku — seaduseelnõu tagasi lükata. (Ül-

dine naer.) Oma ettepanekut põhjendan järgmiste asjaoludega: Eesti rahwa kultuur-hariduslikku tasapinda ei otsustata mitte üksi kunsti, waid üldise rahwahariduse järel. Meil tahetakse kunstnikule tasu anda eriseaduse järel ja osalt on juba tasu antud. (Hüüe: Nõudke tagasi!) Meil on maksma pandud 6-aastane algkooliseadus, aga kui meie waatame kohtade peal, kuidas seal algkooliseadust teostatakse, siis peab ütleva, et seal on kurwad nähtused ilmsiks tulnud. Omawalitsused on liiga wiltsas seisukorras, et koole ülewal pidada, sest et neil sellekohased seadused puuduwad, mille järel tarwilikkude kulude katteks maksusid oleks võimalik määrata ja sisse nõuda. Riik ei jõua kah toetada ja ülespidamist koolidele anda. Selle wastu aga jätkub raha seesuguste asjade peale, mis mitte küllalt otstarbekohased ei ole.

Hiljuti seisib „Tallinna Teatajas“ sõnum, et praegu tantsib Pariisis haridusministeeriumi arwel prl. Ilbak. No ma ei tea kuidas lugu on? Kuid kui meie alatoitluse all kannatame, kui meil korralikke koole ei ole, ja samal ajal tantsib riigi arwel Pariisis tantsijanna! (Üldine naer.) Sarnast seisukorda ei wõi kuidagi lubada! See tants tuleb meil kallis maksma! Nagu räägitakse, et temale maksetakse 5.000 mk. kuus. (Hüüe paremalt poolt: Ega see palju ole!) Wõib olla, et ta teile odaw on — teile, parempoolsetele, meeldib tants. Teile meeldib tants sellepärast, et olete söönud, joonud ja korralikult riides ja siis ei jäägi muud enam järel, kui lõbustusi ihaldades tantsu ja teisi kunste waadata jne.

Juhataja **A. Rei**: Juhin rhs. Nurk'i tähepanu selle peale, et praegu arutatakse küsimust, kas seda seaduseelnõu arutusele wõtta wõi mitte. Teil on õigus rääkida selle kohta, kas seda seadust arutamisele wõtta.

H. Nurk (sd.): Teen ettepaneku seaduseelnõu tagasi lükata.

Juhataja **A. Rei**: Kodukorra § 32. põhjal on õigus 2 poolt ja 2 wastu rääkida.

J. Seljamaa (töer.): Isiklikult leian, et rhs. Nurk'i ettepanek ei wõi mitte wastu wõetud saada. Meil ei ole, minu teada, pretsedente, mis mõne komisjoni poolt wäljatõetatud seadust lubaksid tagasi lükata. Kodukorra § 33. ütleb: kas

ettepanek ehk seaduseelnõu võtta otsekohe arutamisele, või ta komisjoni anda. Leian et rhs. Nurk'i ettepanekut ei või meie täna mitte hääletamisele võtta, vaid tuleb otsustada, kas I lugemisele üle minna või komisjoni tagasi anda.

Juhataja A. Rei: Kaks ettepanekut on tehtud: I rhs. Kann'i poolt, et eelnõu I lugemisele võtta; teiselt poolt on härra Schulbach'i poolt ettepanek tehtud eelnõu rahaasjanduse komisjoni anda. Panen hääletamisele. Kes on selle poolt, et seda eelnõu I lugemisele võtta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud selle sea-

duseelnõu I lugemisele mitte asuda. Kes on selle poolt, et eelnõu rahaasjanduse komisjoni anda? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud eelnõu rahaasjanduse komisjoni anda.

Tänane päewakord on läbi. Soovitakse ettepanekut teha järgmise koosoleku kohta? (Wahelhüüe: Homme kell 5.) Ettepanek on tehtud homme kell 5 koosolek ära pidada. Teisi ettepanekuid ei ole tehtud. Selle wastu ei waielda, — loen ta wastuwõetuks. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.50 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu esimees **A. Rei.**

Abisekretäär **H. Raudsepp.**